

**Terítéken a diplomácia, avagy a gasztrodiplomácia mint eszköz a
nemzetközi kapcsolatok kialakításához**

Jelige:PBA317

Lezárás dátuma

2024/05/24

*„Üdvözlégý, idegen, szívesen fogadunk; legelõször
végy lakománkban részt, azután mondd el, mi a célod.”*

Homérosz: Odüsszeia

Tartalomjegyzék

1. Bevezető	4
2. Történeti kitekintés	6
3. Elméleti alapvetés a diplomácia gyakorlati funkcióját illetően	10
4. Az 1961. évi bécsi egyezmény lényege, célja	13
5. Újfajta diplomáciai irányzat.....	15
5.1. Soft power.....	15
5.2. Kulturális intézetek – Magyarország	17
6. A gasztrodiplomácia jelentősége.....	20
6.1. Néhány eset a gasztronómia jelentőségéről a történelem folyamán	20
6.2. Diplomácia és protokoll	22
6.3. A gasztrodiplomácia fellendülése	23
6.4. Gasztro-nacionalizmus és gasztro-rasszizmus.....	27
6.5. Hogyan illeszthető a gasztrodiplomácia a diplomáciai funkciók közé?	29
7. Gondolatkísérlet.....	32
8. Összegzés	38
Irodalomjegyzék.....	40

1. Bevezető

Az államközi kapcsolatok fenntartása és fejlesztése mindig is fontos részét képezte világtörténelmünknek. A nemzetközi jog szintjén a kapcsolattartás folyamatát azonban sokszor tarkíthatják különböző kihívások, nehézségek. Ezek kiküszöbölésére legtöbbször az államok hivatalos képviselői hivatottak, akik megbízatásukból adódóan kiemelkedő gondossággal és szakértelemmel járnak el az éppen aktuális ügyben. Ezeket a nagy felelősséggel rendelkező és ennek megfelelően eljáró szereplőket főként a diplomata és konzulok személyesítik meg. Céljaik közé tartozik, hogy az államok között fenntartsák az együttműködést, a nemzetközi viszonyokat békés mederben tartsák, az esetleges konfliktusoknak – ha lehet – elejét vegyék, vagy azoknak minél hamarabb véget vessenek.

De hogyan valósul meg a békés kapcsolattartás? Maga a folyamat kiteljesedhet a hagyományos diplomáciai módszerek alkalmazásával, amelyek keretét az 1961-ben aláírt bécsi egyezmény¹ adja, jelentősége a diplomáciai jog első sikeres multilaterális kodifikálásában rejlik. A 20. században aláírt egyezmény által nevesített feladatokat ma már nem csak az államok által delegált, akkreditált képviselők alkalmazhatják; a saját államról szóló ismeretek terjesztéséből akárki kiveheti a részét, ezzel segítve az állam hivatalos képviselőjét, például az országimázs javítása révén. Ennek oka, hogy az információ eddig soha nem látott sebességgel zúdul a hol könnyedén befolyásolható, hol meggyőzhetetlen és passzív közönség nyakába.

A kommunikációs felületek elérhetőségéből adódóan az ország értékeit képviselő kultúra is sokkal megközelíthetőbbé válik mindenki számára. A különböző kulturális lehetőségek rengeteg érdeklődőt vonzanak az adott államba a világ minden tájáról, így ez nagyban közrejátszik a turizmus felélénküléséhez is. Az adott nemzet zenéje, festészete, ételkülönlegességei ma már szinte mindenki számára elérhetőek és megismerhetőek, tekintve, hogy ezen a nemzeti öntudattal átitatott téren nagy a kiaknázatlan területek száma. Az államok hivatalos képviselőin túl az átlagemberek is könnyedén promotálhatják kultúrájukat, például a nemzeti hagyományokat képviselő főztjeik nagy nyilvánosság előtt való bemutatásával, amely kétségtől az államra jellemző ételek esetében az állam hírének, kultúrájának megismeréséhez is közelebb hozza a fogyasztót.

¹ 1965. évi 22. törvényerejű rendelet a diplomáciai kapcsolatokról Bécsben, 1961. április 18-án aláírt nemzetközi szerződés kihirdetéséről

Nem szorul különösebb magyarázatra, hogy mindennapi életünk szerves részét képezi az étkezés. Szükségünk van rá a túléléshez, az emberi létfenntartó funkciók zavartalan működéséhez. Az ételeknek mindamellett, hogy milyen jelentős szerepkörrel rendelkeznek az emberi hétköznapi élet színterén, kapcsolatteremtő, hagyományőrző funkciójuk sem elhanyagolható. Ezt hivatott kiaknázni a gasztrodiplomácia, ami bár újdonságnak minősül a modern diplomácia eszköztárában, múltja olyan távlatokba nyúlik vissza, mint annak tradicionális ágazata. Ugyan a gasztrodiplomácia jelentőségéhez, hitelességéhez sokan szkeptikusan fordulhatnak, tekintve, hogy ez nem a hivatalos, egyezménybe foglalt funkciója a diplomáciai kapcsolatok fenntartásának, számos esetkörrel találkozhatunk manapság, ami a gasztronómiai, kulináris kapcsolatok hatékonyságáról ad tanúbizonyságot. Dolgozatomban arra kívánok kitérni, hogy a gasztronómia mekkora szerepet játszik az államközi kapcsolatok létesítésében, fejlesztésében, továbbá, hogy az e körbe tartozó stratégiákat az államok miként alkalmazzák érdekeik sikeres érvényesítése céljából.

A tisztánlátás végett a diplomácia és a diplomáciai jog történetét szemléltetem mindenekelőtt, majd annak változásait tanulmányozva később kitérek a gasztrodiplomáciának keretet adó ún. *soft power* jellemzőire is. A fogalmak ismertetése után a nemzeti kultúrát ismertető intézetek funkcióit és jelentőségét mutatom be, végül részletezem, milyen szerep jut a gasztronómiának mind a diplomácia, mind pedig a nemzetközi protokoll terén. A kulináritás fontossága főként az ország arculatának kiépítésében jelenik meg, így a későbbiekben arra térek ki, milyen lehetőségeik vannak az államoknak (azon belül is a különböző diplomáciai szereplőknek) a gasztrodiplomácia gyakorlatban való alkalmazására. Részletezem továbbá, milyen esetleges következményekkel járna egy szabályozás a gasztrodiplomácia terén.

2. Történeti kitekintés

Az államközi kapcsolatok joga számos átalakuláson esett át a történelem folyamán. Egy tényező azonban eddig állandóként mutatkozik: az államközi kapcsolatok létrejöttéhez és fenntartásához hatékony diplomáciai készségekre van szükség.

A világ népei „ősi idők óta elismerik a diplomáciai képviselők jogállását”, ahogy arra az 1961. évi bécsi egyezmény preambuluma is okkal utal. Már a törzsekben élő népek kialakulóban lévő diplomáciai jogában is megtalálhatjuk a hírvivőket vagy épp a küldötteket; ezek a kezdetleges intézmények jelentették a diplomáciai kapcsolatok alapjait. Feladatuk főleg a hírek továbbításából, vagy éppen tárgyalások lebonyolításából állt.

A történelem előrehaladtával az ókorban, amikor kialakultak az első államok, a diplomáciai tevékenység is fokozatosan kibontakozott. A feladatok eredményességét is ebben az időszakban dokumentálták először. Az első ismert nemzetközi szerződést, amit sumér városállamok kötöttek i.e. 2500 környékén, diplomáciai közreműködés előzte meg: a szerződés szövegének megfogalmazása és a megállapodás megkötésének lebonyolítása.² A városállamok közös kultúrájuk ellenére hadakoztak egymással a hatalomért, hasonlóképpen, mint ahogyan az a hellén poliszoknál, vagy a középkori, észak-italiai városállamoknál megfigyelhető.³ A küzdelmek végére a lagasi uralkodó Umma feletti győzelme tett pontot. A harcot és az azt követő megállapodás történetét a *Keselyű-sztélé* igazolja. Az egyezséget a nemzetközi jogi szakirodalomban a nemzetközi szerződések legkorábbi ismert példájaként tartják számon.⁴ A csatározások egyébként a megállapodást követően is folytatódtak, melyre Lagas diplomáciai eszközök alkalmazásával reagált – követeket küldött Umma uralkodójához. A folyamat sikerességét igazolandó, további ütközetre akkor nem került sor.⁵

A diplomácia az államok kialakulásától vált a világtörténelem szerves részévé. Az ókori diplomáciában sokkal nagyobb hatalma volt az erősebb államoknak. Ezek az államok nem sok hasznot láttak abban, ha felvették a kapcsolatot más, gyengébb államokkal. A gyengébb állam ezáltal vagy elfogadja az erősebb ajánlatát, vagy számolnia kellett a hátrányos következményekkel. Athén városállam ezt az antik korban úgy fogalmazta meg: az erősebb azt tehet, amit csak akar, a gyengébb pedig elszenvedti azt.⁶ A hellén mentalitást hivatott igazolni,

² GÖMBÖS Csilla: Szemelvények az ókor diplomáciai kapcsolataiból. *Diskurzus*, Vol. 5 (2015) No. 1, 17.

³ SÜLYÖK Gábor: Lagas és Umma területi vitája. *Jogtörténeti Szemle*, Vol. 15 (2013) No. 1, 18.

⁴ Uo. 21. o.

⁵ Uo. 22. o.

⁶ HARTMANN, Frederick H.: *Readings in International Relations*, McGraw-Hill Book Co., New York, 1952. 90.

hogy a korban a diplomácia leginkább a katonai szövetségek színterén mutatkozott meg, melyekre ékes példa akár a Peloponnészoszi, Déloszi- vagy a Pánhellén Szövetség.⁷

A kor diplomatáinak szerepét és jelentőségét az indiai felfogás erősíti meg leginkább: úgy vélték ugyanis, hogy a „béke és a háború egyenesen a követektől függ, hiszen az ő hatalmukban állnak mindazon ügyek, amelyek békét teremtenek vagy háborúra vezetnek.”⁸ A küldöttek továbbá sajátos jogállással rendelkeztek, fokozott védelmüket a vallásból eredeztethető rendeletek garantálták. A követek sérthetlenségének elvét a római jog is ismerte. A diplomáciai jog szabályait *ius sacrumnak* – vallási normának tekintették. A római követek megsértése akár háborúkat is előidézhetett. Az ókori diplomácia sajátossága, hogy a küldöttek leginkább eseti (ad hoc) jelleggel tevékenykedtek, az állandó (rezidens) diplomácia csak jóval később, a középkor vége felé kezdett magának teret nyerni, majd a 17. századra egész Európában elterjedt.

Az állandó követségek kialakulásával kiszélesedett a követek feladatköre is, felelősségük megnőtt, ennek eredményeként pedig létrejöttek az első külügyminisztériumok is. A küldöttségek felelőssége eddig sem volt kicsinek mondható, azonban a megnövekedett feladatkörök egy koordináló intézmény létrejöttét tették szükségessé. Az intézményrendszer a 18. század környékén reformálódott tovább, amikor megjelentek az első, külügyekkel foglalkozó szervek. Itt fontosnak tartom elhatárolni a külpolitikát a diplomáciától. A diplomácia része a külpolitikának, de nem egyenlő azzal. A külföldön működő decentralizált szervek (diplomáciai és konzuli képviseltek) ugyanis időben jóval előbb jöttek létre, mint az ezeket magukba foglaló központosított külügyminisztériumok. A két intézmény párhuzamosan fejlődött, majd a 19. századra megerősödtek a külügyminisztériumok, kialakult a „nemzetállamok közigazgatási bürokráciája.”⁹ A diplomaták és a konzulok befolyása csökkenő tendenciát mutatott. Ez persze nem változtat a tényen, hogy a diplomácia az egyik legkomplexebb politikai faktor a nemzetközi kapcsolatok kialakítása terén,¹⁰ de a fölénk rendelt minisztériumok kvázi átvették a diplomáciai rendszer igazgatását. Ezek az intézmények gondoskodnak a mai napig a külpolitikai érdekek érvényesítéséről, ebből adódóan pedig a diplomáciai és konzuli képviselő is a külügyminisztériumok alatt működik.

⁷ GÖMBÖS, 20.

⁸ FRANK Tímea, SÜLYÖK Gábor: *A diplomáciai és a konzuli kapcsolatok joga*, Rejtjel Kiadó, Budapest, 2002.

⁹ BORÓK György: *A diplomáciai kapcsolatok joga*. Nemzeti Közszerológiai Egyetem, 2013. <http://hdl.handle.net/20.500.12944/100082>.

¹⁰ SENDING, Ole Jacob – POULIOT, Vincent – NEUMANN, Iver: The Future of Diplomacy. *International Journal*, Vol. 6. (2011) Issue 3.

Az államok érintkezéseinek a kezdetektől megvoltak a hagyományai, szokásai, melyeket csak jóval később foglaltak írásba. A modern diplomácia alapjait azonban már az 1648-ban kötött vesztfáliai béke¹¹ is lefektette.

Míg az antik és középkori diplomáciát leginkább a hatalmi érdekek egyoldalú érvényesítése jellemezte, a modern rendszer az önérdek érvényesítésére úgy törekszik, hogy az az államok közös érdekével összhangban valósuljon meg. A rezidens diplomácia is főleg a békeszerződést követően kezdett el általánossá válni. (A rezidens, másnéven állandó diplomácia a 17. századtól a 19. század közepéig volt jellemző, ilyenkor a diplomáciai képviselő állandó jelleggel tartózkodott a fogadó államban.)¹²

A diplomáciai kapcsolatok joga tehát egészen a 19. századig szokásjogi alapokon nyugodott. A polgárosodás és a modern nemzetállamok kialakulása azonban megteremtette az igényt a kodifikációra. A folyamat a 20. századra eredményesen hozta létre a mai napig hatályos diplomáciai jogi szabályokat.

A kodifikáció első mérföldkövei az 1815-ben tartott bécsi konferencián kötött egyezmény, és az azt kiegészítő 1818-as aacheni jegyzőkönyv voltak. Ez a két forrás minősül a diplomáciai jog első írott forrásainak, azonban még nem feltétlenül tekinthetők kodifikációs munkáknak. A bécsi kongresszus célja a napóleoni háborúk után kialakult kaotikus nagyhatalmi viszonyok helyreállítására és megszilárdítására szolgált, ennek kapcsán került sor a diplomáciai kapcsolatok, nevezetesen a képviselők rangsorolásának szabályozására is (a fokmérőt nem az államok, hanem a képviselők jogállása jelentette). A bécsi kongresszus eredményei közé tartozik többek között az Európai Koncert¹³ és konferencia-diplomácia kialakulása, a multilaterális nemzetközi kapcsolatok preferálása a kétoldalúakkal szemben, a népszuverenitás és a nacionalizmus eszméjének megjelenése. A vesztfáliai békével ellentétben itt még nem csak a követek, de a legfelsőbb állami vezetők is részt vettek a tárgyalásokon.¹⁴

Az 1818-as aacheni kongresszus során írt jegyzőkönyv további diplomáciai képviselőre vonatkozó szabályokat tartalmaz. Az esemény első volt a Szent Szövetség által tartott kongresszusok sorában.¹⁵

¹¹ A harmincéves háborút lezáró egyezményt Osnabrück és Münster városában kötötték meg (mindkettő Vesztfáliában található), mely települések már korábban is otthont adtak az akkori diplomatáknak.

¹² KLEINER, Juergen: *Diplomatic Preactice Between Tradition and Innovation*, Boston University, 2009. 49.

¹³ Az Egyesült Királyság, Ausztria, Oroszország, Poroszország és Franciaország összefogása, melynek keretein belül közösen intézik a fontosabb európai ügyeket.

¹⁴ BLUTMAN László, ERDŐS András, FEJES Zsuzsanna, HÁRS András, JUHÁSZ Krisztina, KARSAI Krisztina, KERTÉSNÉ VÁRADI Szilvia, MEZEI Péter, NAGY Csongor István, SZALAI Anikó, SZIEBIG Orsolya Johanna, VIG Zoltán: *Államközi kapcsolatok*, Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2019. 49.

¹⁵ SZIEBIG Orsolya Johanna: Fogalomtár, Diplomáciai és Konzuli kapcsolatok joga <https://dtk.tankonyvtar.hu/bitstream/handle/123456789/13554/1431.pdf?sequence=2&isAllowed=y>.

Bő száz évvel később a Nemzetek Szövetsége is kodifikációs kísérleteket hajtott végre 1930-ban. A kezdeményezés a diplomáciai kiváltságokra és mentességekre irányult. Bár a folyamat nem járt sikerrel, mivel lekerült a hágai kodifikációs konferencia napirendjéről, közvetve mégis hozzájárult a nemzetközi szervezetek mellett működő állami képviselők létrejöttéhez.¹⁶

A diplomáciai és konzuli jog írásba foglalása az 1900-as években kötött nemzetközi szerződésekkel látszódtól kiteljesedni. A diplomáciai kapcsolatok jogáról szóló bécsi egyezményt 1961-ben írták alá, 1969-ben New Yorkban pedig megszületett a különleges missziók jogállásáról szóló egyezmény.¹⁷ A konzuli kapcsolatokat szabályozó bécsi egyezményt¹⁸ 1963-ban kötötték meg.

A kodifikációs folyamat minden kétséget kizáróan eredményesnek mondható, viszont maga a diplomácia továbbra is nagymértékben befolyásolt a szokásjog által – erre utal az 1961. évi bécsi egyezmény preambuluma is – hiszen egy dinamikusan fejlődő társadalomban az írott jogforrások nem mindig tudnak lépést tartani a változó tendenciákkal.

Manapság külkapcsolatok már nem csak két állam között valósulhatnak meg. A második világháború után olyan nemzetközi jogalanyisággal rendelkező szervezetek jöttek létre, amelyek szintén rendelkeznek állandó képvisellel. Jogállásukat az 1975-ös bécsi egyezmény szabályozza.¹⁹ (Az egyezményt Magyarország is ratifikálta, az azonban még nem lépett hatályba.) A nemzetközi szervezetek fő feladata az államok közötti kapcsolatok elősegítése, vagy az esetlegesen felmerülő konfliktushelyzetek elsimításában való közreműködés.

Az államok a „fokozódó nemzetközi együttműködésük elősegítésére a nemzetközi szervezetek és intézmények sűrűsödő hálózatát hozzák létre. A szervezeti funkciók sokrétűsége az államok közötti kapcsolatok bonyolultságát tükrözi.”²⁰

¹⁶ SCHIFFNER Imola: *Diplomáciai kapcsolatok*. In: JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*, jog.tk.mta.hu/ijoten/nemzetkozijog (2017), 8.

¹⁷ 1969. évi New York-i egyezmény a különleges missziókról.

¹⁸ 1987. évi 13. törvényerejű rendelet a konzuli kapcsolatokról Bécsben, 1963. április 24-én elfogadott egyezmény kihirdetéséről.

¹⁹ Vienna Convention on the Representation of States in their Relations with International Organizations of a Universal Character, 1975.

²⁰ BLAHÓ András, PRANDLER Árpád: *Nemzetközi szervezetek és intézmények*, Akadémiai Kiadó Budapest, 2016.

3. Elméleti alapvetés a diplomácia gyakorlati funkcióját illetően

A diplomácia mint fogalom abból a tényből emelkedik ki, hogy szuverén államok léteznek, és kapcsolatot létesítenek egymással. Mint ahogy a szuverén jelző is kifejezi, ezek az államok egymástól függetlenek, de szükségük van érdekeik összehangolására a konfliktusok minimalizálása, elkerülése végett. Az államok érdekeinek békés úton való összeegyeztetése, a konfrontáció esélyeinek csökkentése a diplomácia, ezen belül is a diplomáciai képviselőt egyik legjelentősebb feladata. A diplomácia tehát (megvalósulási területétől függetlenül) egy békés tevékenységet jelent. Nemzetközi szinten ezt az államok valósítják meg, hogy külpolitikájukat érvényre juttathassák. „Egyaránt diplomáciának nevezik e tevékenység tartalmát, lényegét, megjelenési formáját, módszereit, valamint az államok ezzel foglalkozó szerveinek összességét.”²¹

A diplomácia másik fő jellemzője, hogy nem csupán egy békés, hanem egyúttal egy szervezett tevékenységet takar; ennek célja a hivatalos kapcsolatok fenntartása más államokkal, az állam és állampolgárok érdekeinek védelme, reprezentálása, a fogadó államtól való információszerzés és a küldő ország bemutatása, ismeretek terjesztése.²² Maga a tevékenység pedig kizárólag a nemzetközi jog alapelveivel összhangban történhet. Ilyen komplex feladatok elvégzésére szakemberek alkalmasak, általában diplomaták, szakminiszterek, az államok hivatalos képviselői.

Ha csak a hatalmi helyzet számítana a nemzetközi jogban, a diplomácia nem sokat érne, sőt, valószínűleg a funkciói is nagymértékben eltérnének a jelenlegiektől, talán kevésbé is befolyásolná az államközi kapcsolatok alakulását. Ezért van szükség a diplomáciára mint eszközre a külpolitikai célok eléréséhez, de ehhez a hozzáértők segítsége és közreműködése is elengedhetetlen. A diplomáciai tárgyalásoknak is különböző stratégiái vannak attól függően, hogy a diplomaták mit preferálnak jobban, melyik technika lenne a legcélravezetőbb; megkülönböztethetjük a stratégiai és a kommunikációs tevékenységeket.²³ Egy diplomáciai stratégia célja az államérdek képviselője, érvényre juttatása.

A kommunikációs eszköz azonban a másik fél megértésére fókuszál, a megállapodni készülő államokat egyenlő felekként kezeli, ahol nem az erőviszonyok alapján születik egy egyezség. El kell tehát választanunk az állami érdekeket attól a békés úttól, ami segítségével

²¹ Frank-Sulyok, i. m.

²² A diplomáciai funkciókat a korábban már bemutatott 1961-ben aláírt diplomáciai kapcsolatokról szóló bécsi egyezmény tartalmazza.

²³ RATHBUN, Brian C.: *The Value and Values of Diplomacy*, Cornell University Press, 2014. 20.

érvényesíthetik azokat – ez a diplomácia. A diplomácia célja Hedley Bull szerint, hogy biztosítsa az államok közötti együttműködést, semlegesítse a köztük felsejlő feszültségeket – jobb esetben meggyőzés, szélsőséges esetben kényszer, nyomás hatására.²⁴

Vincent Pouilot szerint a diplomácia a legfontosabb gyakorlata a nemzetközi kapcsolatoknak.²⁵ A diplomácia minden kétséget kizáróan művészetnek minősül, hiszen kreatív munkát igényel, a résztvevők valami olyat hoznak létre, ami eddig még nem létezett.

Rathbun tanulmánya alapján van két fogalmi elem, amit minden diplomáciáról szóló meghatározás tartalmaz. Az egyik, hogy a diplomácia magában foglalja az államok közötti kommunikációt olyan téren, hogy mindegyik állam érdekeit közvetítik a másik állam felé. A második elem pedig a békés konfliktuskezelés, ami általában tárgyalások útján történhet, ha a két ország érdeke nem teljesen fedi le egymást, vagy esetleg az érdekek ütköznének.²⁶

Kijelenthetjük tehát, hogy a diplomáciai kapcsolatok joga a nemzetközi jog kiemelkedő jelentőséggel bíró jogintézménye, melynek szabályai az államok kialakulása óta jelen vannak, szerves részét képezik a világtörténelemnek.

A diplomácia létfontosságú szerepet játszik az államközi kapcsolatok kiépítésében és azok fenntartásában, a nemzetközi tanulmányok egyik leglenyűgözőbb és legmegosztóbb ágazata. Az érdekellentétek elsimítása és a különböző ideológiák érvényre juttatása meglehetősen komplikált feladat, a kedvező végeredmény érdekében pedig különös óvatossággal kell azt megvalósítani. A nagyobb befolyással rendelkező államok emellett saját javukra fordíthatják a diplomáciai folyamatokat, ami kedvezőtlen lehet a kisebb országok számára. A kulturális különbségek és az esetleges társadalmi nyomás is korlátozhatja a diplomaták mozgásterületét, ezért amellet, hogy küldő országa érdekeit képviselik, tisztában kell lenniük a fogadó állam elérni kívánt céljaival is.

Ole Jacob Sending úgy határozza meg a diplomáciát, mint egyfajta mediációt különböző államok politikái között.²⁷ A jog dominanciája még nem kristályosodott ki teljesen a hatalmi elemekkel szemben, vegyül a tradicionális elemekkel. Ezt a heterodox formát a globalizáció tette lehetővé. Az államok közötti kapcsolatok karakterisztikái változnak, így a diplomácia funkciója is ezzel együtt párhuzamosan átalakul. A legfőbb irány viszont megmaradt - az állam képviselte a többi állam előtt. Az egyik szembetűnő változás, hogy az államközi szervezetek

²⁴ Bull, Hedley: *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, Red Globe Press, London, 1977. 156.

²⁵ POUILLOT Vincent – CORNUT Jérémie: *Practice Theory and Study of Diplomacy: A Research Agenda*, Vol. 50 (2015) No. 3, 297-315.

²⁶ Rathbun: i. m.

²⁷ Sending et al, i. m.

is egyre inkább feltűnnek a világpolitika síkján (lásd az ENSZ és a szakosított szervei, globális, regionális nemzetközi szervezetek megjelenését).

A diplomácia tehát változásokon esett át. Nyusztay László militáris kockázatként²⁸ írta le a globális problémákat, melyek köré a külpolitika eddig orientálódott. Nyilvánvaló tévedés lenne azt állítani, hogy a mai világban nem kell tartanunk fegyveres konfliktusoktól, azonban a problémák köre lényegesen kibővült, például a környezeti krízissel, vagy az államok számára egyre nagyobb értékkel bíró „országarculat-építéssel”. Ennek szolgálatában áll például a média, gazdaság, vagy a kulturális diplomácia is. Ezek a szakdiplomáciai ágazatok kormányzervek fennhatósága alatt is állhatnak, mely szervek a külügyminisztériumok munkáját segítik.

Ebben az új diplomáciai irányzatban egyre nő a nem állami szereplők száma. George F. Kennan 1997-ben írt tanulmánya foglalkozik ezzel a jelenséggel, feltéve a kérdést: „diplomácia diplomaták nélkül?”²⁹ Bár a diplomácia folyamatosan fejlődik, igyekszik igazodni változó világunkhoz, a diplomaták szerepe továbbra is állandó. Az 1961-es bécsi egyezményben szerepeltetett funkciókat (képviselés, tájékozódás, tárgyalás, kapcsolatépítés, érdekvédelem) a nem állami résztvevők nem tudják átvenni. Vannak tényezők, amik enyhén alakítottak ezeken a funkciókon (például elektronikus úton könnyebbé válik az információcsere), de ezek nem befolyásolják a diplomáciai képviselés jelentőségét, a misszióvezetők feladatait nem vehetik át és nem is tudnák átvenni más, nem állami résztvevők.

Egyes szervek egy-egy funkciót végezhetnek – például az információgyűjtést az állam reprezentálása érdekében –, de nincs hatáskörük tárgyalások lefolytatásához. Az államközi kapcsolatokat a diplomaták mellett tehát a nem állami szereplők is nagymértékben befolyásolják. Sokszor azonban ez nem egy jogi vonatkozást jelent elsősorban (ez a feladat a diplomaták sajátja), hanem például egy nagyobb közösség figyelmét felkeltő reklámkampányt, amit végezhetnek természetes és jogi személyek egyaránt, egyfajta kidolgozott stratégia alapján.

²⁸ NYUSZTAY László: A Diplomácia Néhány Vonása az Új Világrendben. *EU Working Papers*, 2/2009 https://publikaciotar.uni-bge.hu/434/1/2009_2_01.pdf.

²⁹ KENNAN, George F.: Diplomacy without Diplomats?, *Foreign Affairs*, Vol. 76. (1997) No. 5, 198-212.

4. Az 1961. évi bécsi egyezmény lényege, célja

A diplomáciai kapcsolatok jogi alapjait az 1961-es bécsi egyezmény kodifikálta. Egy egységes nemzetközi szabály létrehozását az ENSZ Közgyűlésének felkérésére, annak Nemzetközi Jogi Bizottsága tűzte napirendre még 1949-ben.

A sokszáz éves államközi diplomácia mint jogintézmény gerincét ez a megállapodás adja, amelyet a később született szerződések jogáról szóló 1969-es bécsi egyezménnyel összhangban érdemes értelmezni.³⁰ Az 1961-es bécsi egyezmény rögtön a preambulumban rámutat a diplomáciai kapcsolatok történetiségére, utalva arra, hogy „a világ népei ősi idők óta elismerik a diplomáciai képviselők jogállását.” A preambulumban – rendeltetéséből adódóan – a szerződés számos fontos mozzanata fellelhető: történeti kitekintéstől kezdve a diplomáciai jog és a hozzá fűződő jogszabály feladatán át a szokásjog továbbra is nélkülözhetetlen szerepéig. A diplomáciai kapcsolatok jogáról szóló egyezmény egy, a szokásjogi elveket leginkább átfogó jogszabály;³¹ kodifikációs jellegéből fakadóan pedig legfőbb célja az egységesítés volt.

Az államok közötti politikai kapcsolatok felvétele a diplomáciai képviselet kölcsönös delegálását vonja maga után. Érezhető az intézmény jelentősége már azáltal is, hogy a diplomáciai kapcsolatok felvétele az államelismerést is eredményezi, ha az a korábbiakban még nem történt meg.³²

A vizsgált 1961-es bécsi egyezmény úgy határoz, hogy „e szerződés egyik rendelkezése sem értelmezhető olyképpen, hogy a diplomáciai képviselet nem fejthet ki konzuli tevékenységet.”³³ A konzuli és a diplomáciai tevékenységek ugyanis igen közel állnak egymáshoz, így a legtöbb állam nem tartja fenn párhuzamosan a két külön intézményt. A diplomáciai és konzuli tevékenység a történelem során sem különült el egymástól nagymértékben, „tartalmilag majdnem közös halmazt alkot.”³⁴

Az egyezmény – egyebek között – részletezi a diplomáciai képviselet feladatkörét, funkcióit. A diplomata először is képviseli a küldő államot a fogadó államban – ez a *representatio*.³⁵ További fontos feladatai a *negotiatio*, azaz a tárgyalások lefolytatása a partnerállammal,³⁶ a *protectio* (saját állampolgárainak a fogadó államban való védelme),³⁷ az

³⁰ 1987. évi 12. törvényerejű rendelet a szerződések jogáról szóló, Bécsben az 1969. évi május hó 23. napján kelt szerződés kihirdetéséről

³¹ 1961-es bécsi egyezmény, Preambulum.

³² Diplomáciai Lexikon, 103.

³³ 1961-es bécsi egyezmény, 4. cikk (2).

³⁴ Borók: i. m.

³⁵ 1961-es bécsi egyezmény, 3. cikk, (1) a).

³⁶ 1961-es bécsi egyezmény, 3. cikk, (1) c).

³⁷ Uo. 3. cikk, (1) b).

informatio, a partnerállamok viszonyairól való tájékozódás (minden megengedett formában),³⁸ továbbá a fogadó államnak tájékoztatásnyújtás a küldő állam politikájáról, végül, de nem utolsón sorban a szakmai, kulturális és gazdasági kapcsolatok elősegítése a két állam között (*relatio*).³⁹ A diplomatáknak ezáltal adott egy sokszínű feladatkör, ami nem hétköznapi szintű felkészültséget és szakértelmet igényel. A képviselet megvalósítása érdekében a küldő állam egy nagykövetet, követet, illetve ügyvivőt javasolhat⁴⁰ (a követküldés és-fogadás joga, a *ius legationis* alapján), akkreditálásához pedig a fogadó állam jóváhagyása (*agrément*) szükséges. Bizonyos helyzetekben (ha a képviseleti vezető pozíciója betöltetlen, vagy ha a képviseleti vezető tevékenységében korlátozva van) ideiglenes ügyvivő is eljárhat a képviselet vezetőjeként.⁴¹ Az államok tehát egymáshoz kölcsönösen nagyköveteket, követeket, (ideiglenes) ügyvivőket akkreditálhatnak, továbbá a fogadó államban nagykövetségeket tarthatnak fenn, ez a joguk pedig szuverenitásukból fakad.

Az 1961. évi bécsi egyezmény célja a mindenfajta diplomáciai kapcsolattartás védelme volt, továbbá a szerződés szerves részét képezik a diplomáciai képviselet és a diplomáciai képviselők (és családjuk) kiváltságairól és mentességeiről szóló cikkek. Összefoglalásképp megállapíthatjuk, hogy a jogszabály egy kulcsfontosságú dokumentum a diplomáciai jogot érintően; a szerződő tagállamok (először 60 ország írta alá, de 2023-ig 193 résztvevő államról beszélhetünk, azaz szinte az összes állam normatív jelleggel ruházta fel, miután kötelezőként ismerte el) beemelték belső jogukba, így diplomáciai tevékenységeiknek a kerete adott.

³⁸ Uo. 3. cikk, (1) d).

³⁹ Uo. 3. cikk, (1) e).

⁴⁰ Uo. 14. cikk.

⁴¹ Uo. 5. cikk (2) és 19. cikk (1).

5. Újfajta diplomáciai irányzat

5.1. Soft power

A nyilvános – vagy másnéven társadalmi – és ezáltal a kulturális diplomácia keretét is az úgynevezett *soft power* adja. A *soft power* (tükörfordításban puha hatalom, puha erő, puha meggyőzés) „azokat a viselkedési formákat, eszközöket és politikákat tartalmazza, melyek értékalapú vonzással befolyásolják a másik fél viselkedését, arra ösztönözve, hogy kényszerítő erő nélkül és önként fogadja el a másik céljait.”⁴² Ezt a vonzást egy adott ország kultúrája, értékei, külpolitikája indikálják.

A *soft power* mint diplomáciai stratégia kicsivel a hidegháború után kezdett kialakulni. Világunkat, a világpolitikát leginkább az általános egymásrautaltság határozza meg.⁴³ Bár még laikus szemmel nézve is bárki megállapíthatja, melyik államok rendelkeznek ma a legtöbb befolyással, a kétpólusú világrend idején a markáns világhatalmi helyzetet egyszerűbb volt körülhatárolni. A hatalom eltolódását, viszonylagos kilengését a világpolitikai viszonyok folyamatos mozgása eredményezi.

A hatalom fogalmát akkoriban politikai szempontból Nye úgy határozta meg: a képesség, hogy befolyásolni tudjunk másokat. De világpolitikai szempontból hogyan is lehet más államokat befolyásolni? Nye szerint a 20. században a befolyás leginkább a lakosság számában, az államterület nagyságában, a katonaság erejében és a politikai stabilitásban volt keresendő.⁴⁴ Mára a hatalom nem feltétlenül a haderő milyenségében rejlik, hanem egyre inkább az olyan tényezők felé húz, mint például a technológiai fejlődés, a különböző tudományos kutatások, vagy éppen a gazdasági növekedés. A hatalom forrása tehát egyre fragmentálódik. Politikai terminológiával élve ez a multipolaritás⁴⁵ esélyt ad a kisebb, kevésbé befolyásos országok számára, hogy egy sikeres stratégia alkalmazásával nagyobb diplomáciai előnyre tehessenek szert. A cél tehát más országok diplomáciai magatartásának terelgetése a kívánt cél elérése érdekében. A változó források stratégiai szempontból azon is változtattak, hogy az új taktikák milyen közönséget céloznak. A *soft power* elsődleges motivációja ugyanis nem abban merül ki, hogy egy ország kormányát közvetlenül befolyásolja, hanem közvetetten,

⁴² TÁLAS Péter: A nemzetközi hatalmi viszonyok változása, geopolitikai következmények. In: FINSZTER Géza - SABJANICS István (szerk.): *Biztonsági kihívások a 21. században*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017. 24-27.

⁴³ NYE, Joseph S. Jr.: Soft Power. *Foreign Policy*, 1990, No. 80, Twentieth Anniversary, 153.

⁴⁴ Uo. 154.

⁴⁵ Uo. 155.

tehát az adott ország (főként a fogadó állam a diplomáciai jog nyelvén) lakossága által. A közönség tehát jelen esetben a nagy nyilvánosság.

A világ államainak szembe kell nézniük az ő hatáskörükön kívül eső hatalmi források változó természetével. Sok olyan tényezővel kell számolniuk, amelyek bár nem minősülnek a 21. század hozadékának, szerepük a világpolitikában egyre hangsúlyosabbá válik. Nemzetközi szinten is léteznek olyan nem állami résztvevők, amik mára már határokon átívelő befolyásra tettek szert – a különböző cégek, szervezetek az 1970-es évek óta egyre nagyobb arányban gyakorolnak befolyást a társadalom legfontosabb területein. A nemzetközi viszonyok a változó világ velejárójaként alakulnak át, ennek az eredménye pedig az egymásrautaltság akár gazdasági, akár kommunikációs téren. A világpolitika résztvevői változnak, ezzel arányosan pedig változnak a kitűzött célok is – az államoknak pedig alkalmazkodniuk kell, hogy biztosítani tudják a fennmaradásához szükséges biztonságot.⁴⁶ Az új kihívások újfajta védelemért kiáltanak; az országok ugyanis a megreformált diplomáciai lehetőségek előnyei mellett kénytelenek szembesülni az ezzel járó új veszélyekkel is. Az államok a szervezetek presztízsnövekedésével több szinten váltak sebezhetővé. A sikeres kommunikációs készség és ezáltal az egymásrautaltsági viszonyok befolyásolása egyre szervesebb része egy ország sikeres diplomáciai stratégiájának. A megoldás főként a nemzetközi összefogásban merül ki, ennek elősegítésére pedig megfelelő módszer lehet a nyilvános diplomácia. A nemzetközi jog és a hatalom forrásainak reformálása teremtette meg az alapokat a folyamatosan fejlődő nyilvános diplomácia számára.

A *soft power* térnyerésének másik indikátora a szállítás és a kommunikáció költségeinek csökkenése, a folyamatok gyorsulása. E két tényező forradalmasította a világpiacot, lehetővé tette a mára már megszokott gyorsaságú információcserét.⁴⁷ A *soft power* technikájának segítségével egy adott állam a fogadó állammal együttműködve érvényesíti akaratát, míg a *hard power* a kívánt hatást kényszer (pl. gazdasági) alkalmazásával igyekszik elérni. Ahogy a nevéből adódik, a *soft power* módszerei tényleg sokkal puhábbnak érződnek – mégsem állíthatjuk, hogy nem járnak következményekkel. A politikai vezetők is hasonló technikákat alkalmaznak az társadalom szimpátiájának elnyerésére.⁴⁸

Eszerint tehát a nyilvános diplomácia a *soft power* eszközüül szolgál. Kérdésként merülhet fel, mennyiben függ össze egymással a propaganda és a nyilvános diplomácia, hiszen mindkettő nagyban befolyásolt a politikai érdekek által. A nyilvános diplomácia hasonlóságot

⁴⁶ NYE, 157.

⁴⁷ Uo. 164.

⁴⁸ Nye, 166.

mutat a propaganda fogalmával, ugyanis mindkettő egyfajta véleményt befolyásoló erővel kíván hatni a célcsoportra. A propaganda kifejezés negatív jelentéstartalmat hordoz magában, így a hatvanas évektől először az Egyesült Államokban kezdték el használni a pozitív értékeket sokkal inkább kifejező nyilvános diplomácia meghatározást. A nyilvános diplomácia értékei egyeznek a hagyományos diplomáciával, egyfajta békés ösztönző erővel hatnak a polgárokra.

A nyilvános diplomácia alappillére a külföldi publikum tájékoztatása egy kommunikációs stratégián keresztül annak érdekében, hogy közvetve az államok között egy hosszútávú kapcsolatot hozzanak létre. Vajon a nyilvános diplomácia (mint egy viszonylag újkeletűnek titulált jogintézmény) önmagában vezethet-e bármilyen presztízs-növekedéshez, hatalmi célok eléréséhez? Befolyásolhatja-e a külkapcsolatok alakulását a „*soft power*”, vagy csak abban az esetben, ha úgynevezett „*hard power*”, azaz katonai vagy éppen gazdasági elemekkel társul? (A két erő kohéziója a „*smart power*”, az elnevezések szintén Joseph Nye, harvardi professzortól eredeztethetők).

Önmagában a *soft power* még nem rendelkezik akkora befolyással, hogy egyedül képes legyen a nemzetközi kapcsolatok formálására, azonban hatékonysága nem elhanyagolható. Kiegészítő erőként a gazdasági és katonai stratégiákkal társulva hozzájárulhat egy vonzó diplomáciai program kialakításához.

5.2. Kulturális intézetek – Magyarország

A kultúra népszerűsítése, széles közönséggel való megismertetése a mai diplomáciai tevékenység velejárója.⁴⁹ Ez Magyarország esetében sem történik másképp, sőt, országunk külön intézményrendszert épített ki annak érdekében, hogy kulturális örökségünk minél több személyhez eljuthasson.

A diplomáciának szerves részét képezi a kulturális diplomácia. Ez a *public diplomacy* egyik ágának minősíthető, ahol a hangsúly egy adott állam kulturális értékeire helyeződik. A kulturális kapcsolatok erősítése mellett tehát a tudományos-kulturális tevékenység is lényeges szempont.

A kulturális diplomácia intézményesítését hazánkban gróf Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszter valósította meg a két világháború között.⁵⁰ A világon jelenleg

⁴⁹ Erről ld. bővebben: ANHOLT, Simon: *Competitive Identity: The New Brand Management for Nations, Cities, and Regions*. Palgrave MacMillan, New York, 2007.

⁵⁰ Négy Collegium Hungaricumot alapított: a bécsi, berlini, római és párizsi kulturális intézeteket.

összesen huszonhat ilyen létesítmény működik huszonnégy országban,⁵¹ azokban az államokban pedig, ahol nincs magyar kulturális intézet, oktatási és kulturális diplomaták feladata az államközi kapcsolatok fejlesztése. Ezek a tényezők mind hozzájárulnak egy értékorientált, Magyarországhoz köthető idealista kép kialakításához.

Az intézeti hálózat fő törekvése, hogy az ország kulturális értékeit nemzetközi szinten megismertesse, illetve jó hírét keltse. Magyarország szempontjából külön kiemелendő, hogy a határon túli magyarság kulturális kapcsolatait is erősíteni kívánja.⁵² Az intézetek mindamелlett, hogy őrzik a nemzeti kulturális örökségünket, fejlesztik hazánk és a fogadó állam közötti kulturális és diplomáciai kapcsolatokat is – ezzel ösztönözve a nemzetközi együttműködést. Az intézetek feladatköre azonban nem teljesen egységes; vannak ugyanis, amelyek könyvtárat, galériát vagy éppen nyelvoktatási központot is működtetnek.

A kulturális diplomácia fejlesztése 2014 óta tartozik a Külgazdasági és Külügyminisztérium feladatkörébe. Erről a 152/2014. (VI. 6.) Kormányrendelet rendelkezett, jelenleg a 11/2022. (IX. 6.) Külgazdasági és Külügyminisztérium által kiadott, szervezeti és működési szabályzatról szóló utasítás tartalmazza.⁵³

A mai napig aktívan működő külföldi magyar kulturális intézetek feladata abban áll, hogy „Magyarország érdekeinek érvényesítését a saját eszközeivel elősegítse, bemutassa a magyar kultúra és tudomány eredményeit külföldön, illetve erősítse Magyarország jó hírét és kétoldalú kapcsolatait.”⁵⁴ Az intézetek története viszonylag nagy múltra tekint vissza, ugyanis az első ilyen létesítmény, a Konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet 1916. november 21-én tartotta alakuló ülését; ezt az időpontot ma a magyar kulturális diplomácia születésnapjaként tartjuk számon.⁵⁵ Azóta folyamatosan új intézmények jöttek létre, mára már huszonhat ilyen intézet valósítja meg a magyar kulturális diplomácia célját – a Külgazdasági és Külügyminisztérium irányítása alatt.

Kulturális értékeink nemzetközi közönséggel való megismertetése rendkívül fontos célokat szolgál. A már előbb említett érdekérvényesítés és kétoldalú kapcsolatok megerősítése mellett a gazdasági sikerek eléréséhez is nagyban hozzájárul, ennek talán legismertebb alakja a kulturális turizmus. A terület fejlődésének elősegítéséhez jelentős erőforrásként jelenik meg a gasztronómia. A magyar gasztronómiai hagyományok okot adnak arra, hogy mind hazánkban, mind külföldön színvonalas bor- és gasztronómiai rendezvények kerülhessenek megrendezésre.

⁵¹ <https://culture.hu/hu/budapest/kulfoldimagyarintezetek>.

⁵² <https://culture.hu/hu/budapest/kulfoldimagyarintezetek>.

⁵³ 11/2022. (IX. 6.) KKM utasítás a Külgazdasági és Külügyminisztérium Szervezeti és Működési Szabályzatáról.

⁵⁴ <https://culture.hu/hu/budapest/halozatunk>.

⁵⁵ <https://culture.hu/hu/budapest/halozatunk>.

Magyarország borszakértői nemzetközi viszonylatokban például legutóbb Delhiben tartottak vezetett, úgynevezett „masterclass” formában lebonyolított borkóstolót.⁵⁶

⁵⁶ <https://culture.hu/hu/delhi/hirek/magyar-bor-napok-delhiben>.

6. A gasztrodiplomácia jelentősége

Az előző fejezetekben kitértem a hagyományos diplomácia szerepére, továbbá az ezt bizonyos mértékben reformáló új külkapcsolati irányzatokra – a két ágazat heterogén formában van jelen a 21. századi nemzetközi jogban. A nyilvános diplomácia bemutatásán túl, a kulturális diplomácia értelmezésén keresztül végül elérkezünk a gasztrodiplomáciához. A következőkben a fogalom jellemzőire, jelentőségére kívánok kitérni, külön figyelmet fordítva a gasztronómia szerepére a diplomáciában, valamint az ehhez köthető nemzetközi protokollra.

6.1. Néhány eset a gasztronómia jelentőségéről a történelem folyamán

„Aki meg akarja ismerni egy nép kultúrai fokát, nézze meg annak tűzhelyét.”⁵⁷

Az étel szó hallatán biztosan mindannyiunknak egyből eszébe jut valami személyes emlék. Egy jó családi ebéd, a nagymama húslevese, esetleg egy nyaralás során megkóstolt, extrémnek mondható ételkülönlegesség. Az étel nélkülözhetetlen eleme az életünknek, szükségünk van rá a túléléshez, létfontosságú szerepe mellett pedig történelmünk, kultúránk egy darabját őrzi. A tradicionális ételkülönlegességek szorosan összefonódnak az egyén nemzeti identitásával is, ez a tényező pedig tökéletes eszközt teremt a nemzetközi kapcsolatok fejlesztéséhez. (A nacionalista vetület nem fenyegető koncepcióban kerül a fogadó fél elé, sokkal inkább érződik benne a folyamatok békés megvalósítására utaló szándék.)⁵⁸ Nemzetközi jogban betöltött funkcióját tekintve tehát mindamellett, hogy egy állam hagyományait fedezhetjük fel benne, akár az államközi kapcsolatok elősegítésére is teljes mértékben alkalmas lehet. Kérdés csupán az, hogy mekkora mértékben járul hozzá a nemzetközi viszonyok alakulásához.

A gasztrodiplomácia a nemzetközi jogban korántsem tekinthető a hagyományos diplomáciával egyidős intézménynek. Maga a koncepció azonban, hogy ételeket használnak a meggyőzés eszközeként, már az antikvitásban sem volt ismeretlen. Gondoljunk csak például az ókori görögökre. A görög mitológiában is a hatalmas istenek szimpátiáját a kor embere csak úgy nyerhette el, ha (a leghumánusabb esetben) ételáldozatot mutatott be. (Jelen dolgozatom szempontjából jobbnak láttam szemet hunyni a tény felett, hogy egyes áldozatok enyhe kifejezéssel élve túlmutatnak a barbarizmus határain, mindenesetre megkönnyebbülten

⁵⁷ Jókai Mór idézete Forgács Attila: Az evés lélektana c. könyvében.

⁵⁸ Persze a kivétel mindig erősíti a szabályt; sokszor képezi vita tárgyát, hogy egy nemzeti ételt végső soron melyik nemzet is nevezhet magáénak. Ékes példa erre a kürtöskalács, amit mind a magyar, mind a román közösség beemelt saját kulturális identitásába, ezzel is szítva a két ország közötti feszültséget. (a kürtöskalács története és az eredetéhez köthető konfliktushelyzet itt olvasható: <https://kurtoskalacsinfo.hu/kurtoskalacs-tortenete/>, illetve itt: <https://www.agroinform.hu/gazdaelet/a-kurtoskalacs-regota-hungarikum-de-vajon-tenyleg-magyar-64161-001>).

nyugtázzhatjuk, hogy az áldozás ilyen radikális formái mára kikoptak a meggyőzés eszköztárából.) A közös étkezések fontosságáról Arisztotelész is írt *Politika* című művében, ahol külön megjegyzi, hogy a kommenzalizmus (asztalközösség) elengedhetetlen a közösségi érzés kialakításához; ez ugyanis megerősíti a kötelékeket, valamint redukálja az ellentétes érzéseket.⁵⁹

A gasztronómia politikában való alkalmazása a 18-19. századi Franciaországban is már igen erőteljesen képviseltette magát. Ez a diplomáciai protokoll egyik velejárója. Marie-Antoine Carême, francia séf, akit akkor csak a „királyok szakácsa és a szakácsok királyaként”⁶⁰ emlegettek, 1814-ben felkérést kapott Charles Maurice de Talleyrand-Périgord diplomatától, hogy ő készítse az ételeket a fogadásra, miután lemondatták Napóleont. Ez Darra Goldstein szerint egy hasznos lépés volt külpolitikai szempontból is, ugyanis I. Sándor orosz cár is nagy rajongója volt a francia szakácsnak (többször invitálta őt Szentpétervárra, de Carême csak 1819-ben fogadta el a meghívást); talán ez is közrejátszott abban, hogy később a cárt Párizsban fogadhatták.⁶¹

Az irányzatot Winston Churchill is kedvezőnek tartotta, az ő kifejezésével élve a „*tabletop diplomacy*” elősegítette a meggyőzés és az alkufolyamat gördülékeny lefolyását.⁶²

Egy nemzet kulináris öröksége akár sorsdöntő jelentőséggel is bírhat, még olyan szélsőséges helyzetekben is, mint egy háború. 1967-ben Lyndon B. Johnson amerikai elnök és a Dél-Koreai Köztársaság miniszterelnöke, Il Kwon Chung diplomáciai megbeszélést tartottak. Fontos megemlítenem, hogy akkor tartott éppen a vietnámi háború, ahol az amerikai és dél-koreai katonák egy oldalon harcoltak. Il Kwon Chung a tárgyalás egyik fő aspektusaként kénytelen volt beszámolni Johnson elnöknek a hátrányról, ami a fronton küzdő dél-koreai katonákat érte – elestek ugyanis a várt kimchi szállítmányaiktól. A Dél-Koreai Köztársaság elnöke, Park Chung Hee külön kikötötte Chung számára, hogy feltétlenül említse meg a kialakult helyzetet és annak jelentőségét, a problémát pedig mihamarabb oldják meg. Chung elnök arra kérte Johnson elnököt, előlegezzon meg az ország számára évi 3-4 millió dollárt annak érdekében, hogy a katonák ismét hozzájuthassanak az áhított ételhez.⁶³

Az étel régi korok tűnő emlékeiben fel-feldereng, sokszor használták a meggyőzés eszközeként, vagy tekintettek rá a mediáció eszközeként. Legyen szó akár az istenek kegyeinek

⁵⁹ ARISZTOTELESZ: *Politika* (ford.: Szabó Miklós), Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1969. 18.

⁶⁰ CHAPPLE-SOKOL, Sam: *Culinary Diplomacy: Breaking Bread to Win Hearts and Minds. The Hague Journal of Diplomacy*, Vol. 8 (2013) 164.

⁶¹ GOLDSTEIN, Darra: Russia, Carême, and the Culinary Arts. *The Slavonic and East European Studies*, Vol. 73 (1995) No. 4, 4.

⁶² Gastrodiplomacy in International Relations, 19. o.

⁶³ VASANT, Khusita: *The Art of Currying Favor to Win Hearts*, Universität Wien, Vienna, 2015. 1.

elnyeréséről, vagy a tárgyalások megkönnyítéséről, az étel megosztása csökkenti a feszültséget, hamarabb kompromisszumhoz segíti az ellenérdekű feleket.⁶⁴

6.2. Diplomácia és protokoll

A fent említett eset a gasztrodipломácia privát szektorát demonstrálja, ami jellemzően zárt ajtók mögött zajlik, például állami látogatások keretein belül. Az ilyen kulturális rendezvények lehetőséget adnak a vendégeskedő államfő és kísérete számára, hogy közelebbről megismerhesse a fogadó állam kultúráját, nemzeti értékeit. Az ilyen vendégfogadásokat (kötelezően) illendő viszonzni, ezzel is megalapozva a kölcsönös együttműködést.⁶⁵

A protokolláris szabályok részletezése is fontos, ugyanakkor dolgozatomban nem a gasztronómiához kapcsolódó nemzetközi etikettet, hanem a gasztrodipломáciát, a kulináris eszközök felhasználását vizsgálom a nemzetközi kapcsolatokban.

A legjobb tárgyalások, eszmecserék gyakran a nyilvánosságtól távol, étel-ital társaságában történnek.⁶⁶ Erre adnak kézenfekvő lehetőséget például az álló alkalmak. Ezek adják a „dipломáciai életben a hivatalos, társasági és társadalmi jellegű cselekmények fontos keretét.” Az álló alkalmak lehetnek különböző fogadások, koktélpártik, vagy éppen ezek kertben szabadtéren rendezett alternatívája, a *garden party*. Ezen a területen valósul meg a Dipломáciai Testület számára újév alkalmával tartandó államfői fogadás, a „*cercle*” is. Nevéből adódóan az álló alkalmaknak nem velejárója semmilyen ülőalkalmatosság vagy egyéb bútor, legfeljebb a gyengélkedők számára fenntartott székek. Az események jelentősége abban áll, hogy lehetőséget biztosítanak a dipломatáknak arra, hogy kevésbé kötött körülmények között találkozhassanak és társaloghassanak a fogadó ország befolyásos személyiségeivel, a Dipломáciai Testület többi tagjával.⁶⁷

„A hivatalos (állami) protokoll az adott ország társasági illemszabályaira, hivatali etikettjére, írott jogára és íratlan szokásaira épülő különleges eljárások összessége, amely meghatározza belföldön az államhatalmat képviselő hivatalos személyiségek egymással való érintkezésének módját, a nemzetközi jognak és szokásoknak megfelelően pedig szabályozza bel- és külföldön az államot képviselő személyiségeknek és a dipломatáknak az egymással való hivatalos érintkezési formáit.”⁶⁸

⁶⁴ Chapple-Sokol, 165.

⁶⁵ Dipломáciai Lexikon, 579-580.

⁶⁶ Chapple-Sokol, 162.

⁶⁷ Dipломáciai Lexikon, 580.

⁶⁸ Uo. 614.

Mint a fenti meghatározásokból is láthatjuk, a gasztrodiplomácia és a protokoll mint fogalmak nem fedik egymást. A gasztrodiplomáciára tekinthetünk eszközként, melynek célja az országimázs-formálás. A protokoll a tiszteletadás egy formája, melyre egy már kialakult elvrendszer ad útmutatást. Ez megvalósulhat belföldön és külföldön egyaránt, ezekre külön írott és íratlan szabályok irányadók. A protokoll a hivatalos érintkezések formáit szabályozza a nemzetközi vagy hazai jognak és szokásoknak megfelelően. Ebbe a körbe tartozik például a rangsorolás vagy a különböző szertartásrendek.⁶⁹

A politikusoknak és a diplomátáknak kíváltképp figyelniük kell arra, mit esznek, hol, és hogyan. Erre szolgálhat ékes példaként a diplomataként tevékenykedő Averell Harriman különleges esete. Harriman ugyanis elvesztette a New York államban tartott kormányzói szavazást, mert a legenda szerint elkövette azt a banális hibát, hogy Kis Olaszországban villával ette a pizzát.⁷⁰ Kis Olaszország (*Little Italy*) New York városában található, főként olasz bevándorlók által lakott területek összességét jelenti.

Ha a gasztronómia és a diplomácia egymásra gyakorolt hatásáról beszélünk, nem szabad figyelmen kívül hagynunk a protokoll fogalmát sem. Németh Zsolt, a Külügyminisztérium volt parlamenti államtitkára 2012-ben hívta fel a figyelmet a gasztrodiplomácia fontosságára, érintve a protokolláris találkozókat is, kihangsúlyozva a séfek szerepét ezekben a folyamatokban: „egy mesterien elkészített menü és a hozzá tökéletesen illő bor megadja az alapot ahhoz, hogy a felek a tárgyaló (vagy fehér) asztalnál dülőre jussanak, hiszen eleve meglelégedéssel töltik el a vendéget, ennek érzete pedig a vendéglátót”.⁷¹

6.3. A gasztrodiplomácia fellendülése

A gasztrodiplomácia kifejezés a gasztronómia és a diplomácia szavak egyvelege. Mindkét szó a görög antikvitás hozadéka, a *gastēr* szó azt jelenti, gyomor, a *nómos* pedig leginkább úgy fordítható le: jog, ami irányít, uralkodó jog. A szintén görög *diploün* annyit jelent, hajtani, összehajtani.⁷² A két terminológia összefonódásának eredménye tehát egy olyan jogot jelöl, mely az ember gyomrán keresztül fejt ki hatását igazán.

A gasztronómia mint tanulmányozandó terület az érzékszervekre hat, melynek eszközei az étel és a kultúra. A gasztrodiplomácia tehát egyfajta erőforrásként szolgálhat az államok

⁶⁹ Uo. 614.

⁷⁰ Vasant, 5.

⁷¹ <https://2010-2014.kormany.hu/hu/kulugyminiszterium/parlamenti-allamtitkarsag/hirek/gasztrodiplomacia-nemeth-zsolt-a-konyhamuveszet-es-boraszat-fontossagarol>.

⁷² *Gastrodiplomacy in International Relations*, 15.

számára, hogy a már korábban említett kulturális diplomácia keretein belül terjesszék nemzetközi közönség elé nemzeti kulináris örökségüket. A finom ételek nyelvén mindenki ért; ez a módszer pedig nem feltétlenül csak állam és polgárok, de emberek közötti szinten is egyaránt megvalósulhat. Az étel mint kultúrákon átívelő eszköz, lehetőséget biztosít a kevésbé ismert, kevésbé befolyásos nemzetek számára, hogy nemzetközi jelenlétükre minél többen felfigyelhessenek – ezzel is betekintést engedve a nemzeti szokásaikba, tradícióikba. A gasztrodiplomácia különlegessége, hogy

„a főzés művészet, ugyanolyan nemes művészet, mint a festészet, vagy a költészet. Csak azért becsülik le, mert nem maradandó az alkotás.”⁷³

Az előző fejezetekben részletezett diplomáciai tevékenységek között a gasztrodiplomácia a következőképpen kap szerepet: a gasztrodiplomácia a kulturális diplomácián belül, a nyilvános diplomácia keretei között a nemzeti ételek kínálta lehetőséggel élve igyekszik megnyerni magának bárkit, aki nyitott új kulináris kultúrák befogadására.

De pontosan mikortól is beszélhetünk a mai értelemben vett gasztrodiplomáciáról? A kifejezés a szóhasználatban először 2002-ben jelent meg, amikor Thaiföld kormánya a világszerte népszerűségnek örvendő thai éttermekre úgy hivatkozott, mint *„nonformal centers”*, tehát, mint nem formális központjai a nyilvános diplomáciájuknak.⁷⁴ Az ország a kulturális diplomácia „előőrseként” éttermeket és konyhákat telepített a fogadó országokba, illetve ezek megjelenését támogatta, mivel korán észrevette a nemzetközi ételei nyújtotta lehetőségeket. A Global Thai program keretében 2002-ben még 5500, 2008-ra már 20000 thai étterem működött világszerte. A thai kormány abban bíz, hogy a különleges fűszerezésű fogásai megnyerik a közönséget, és ezzel több látogatót fogadhat majd az ország. Programjuk célja ezen felül, hogy finoman elősegítsék, mélyítsék a más országokkal kialakított kapcsolataikat.⁷⁵ Ez az időszak kulcsfontosságúnak számít, hiszen ez jelentette a változást a megszólítandó közönség szempontjából. Már nem az réteg volt a kampányok célpontja, hanem a világ polgárai, mindenféle megkülönböztetéstől függetlenül. Itt határozhatjuk meg időben, mikor lépett ki a protokolláris érdekeket szolgáló kulináris diplomácia fogalmából a gasztrodiplomácia mint újfajta diplomáciai irányzat.

Bár az étel mint a diplomácia eszköze korántsem minősül újdonságnak, azonban a gasztrodiplomácia kifejezés és ennek megnövekedett szerepe meglehetősen újkeletű.

⁷³ ISHIGURO, Kazuo: *A dombok halvány képe*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2022. 39.

⁷⁴ Vasant, 5.

⁷⁵ ROCKOWER, Paul: *Projecting Taiwan: Taiwan's Public Diplomacy Outreach*, Issues and Studies, Vol. 47 (2011) No. 1, 126.

Beilleszthető a nyilvános diplomácia és azon belül a kulturális diplomácia fogalmába. Annak érdekében, hogy egy ország aktívan reklámozhassa értékeit a konyháján keresztül, olyan ételekre van szükség, melyek már hosszú idők óta az adott nemzet kultúrájának részét képezik. Az UNESCO Világörökség egyezménye kiterjeszthető az ételekre is, a francia baguettére, vagy éppen a Dél-Spanyolországra, Dél-Olaszországra és Krétára jellemző étkezési szokásokat magába foglaló mediterrán diétára.⁷⁶

A 2003-ban megkötött szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló egyezmény védi a hagyományos gasztronómiai tudást és a kialakult gyakorlatokat is.⁷⁷ (Magyarországon a 2006. évi XXXVIII. törvény hirdette ki.) A Szellemi Kulturális Örökség Reprezentatív Listájára⁷⁸ további ételkülönlegességeket is feljegyeztek, mint például a hagyományos japán *washoku*-t, ami Japán hagyományos konyhaművészetét foglalja magába.

A jól megalapozott nemzeti konyhát (ide érthetjük a hozzávalók bemutatását, az elkészítési technikákat, kulináris elképzeléseket, filozófiát) séfek, éttermek, valójában bárki reklámozhatja. A gasztrodiplomácia eszköztára segítséget jelenthet a kevésbé ismert, kisebb befolyással rendelkező államok számára, hogy egy megbecsült képet alakíthassanak ki magukról. Paul Rockower szerint a gasztrodiplomácia segít a kevésbé ismert államoknak, hogy kulináris erősségeiket felhasználva maguk felé fordítsák a nemzetközi közönség figyelmét.⁷⁹ A többi állam polgára ugyanis csak úgy tud érdemben véleményt formálni egy másik államról, ha arról legalább valamilyen csekély fogalma van; ehhez pedig kicsi, de annál fontosabb lépés a gasztrodiplomácia népszerűsítése – a nemzetközi versenyszféra, a befektetések, turizmus és politikai befolyás szempontjából egyaránt.⁸⁰

A *soft power* és a kulturális diplomácia irányzatai sokkal inkább egy pszichológiai nézőpontot képviselnek, érzelmi síkon próbálják előmozdítani a békés döntéshozatalt. A tálalt ételek minden érzékszervünkre hatnak, egy igényesen megkomponált fogás boldog emlékeket idézhet fel, vagy akár kíváncsiságot ébreszthet a kóstolóban. Legyen az bármilyen érzelem, közömbös senki sem marad.

A gasztrodiplomáciát az utóbbi időben egyre több olyan ország illeszti külpolitikai gyakorlatába, aki a világ elé kívánja tárni konyháját, kultúráját. Barack Obama elnöksége alatt az Egyesült Államok már aktívan elköteleződött a különböző gasztronómiai kezdeményezések iránt, így nevezték ki az első kulináris nagykövetet, a spanyol származású José Andrés séfet

⁷⁶ <https://ich.unesco.org/en/lists?text=food&multinational=3#tabs>.

⁷⁷ 2006. évi XXXVIII. törvény a *szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló 2003-as egyezmény* kihirdetéséről.

⁷⁸ <https://ich.unesco.org/en/lists>.

⁷⁹ Rockower, 126.

⁸⁰ Chapple-Sokol, 170.

is.⁸¹ Az USA nagyhatalomként már a gasztrodiplomácia területén is élen jár. Ezt foghatjuk a kultúrára szomjas, művelődni vágyó amerikai állampolgárok mentalitására, vagy arra, hogy a legtöbb amerikai egyedül az éttermeken keresztül érintkezik más államok kultúrájával.⁸²

Úgy gondolom, az államok általi kezdeményezések a gasztrodiplomácia olyan keretei között valósulnak meg teljes egészükben, ahol az állam hivatásos, vezető rétegekben tevékenykedő szakácsokra, szakértőkre támaszkodik a gasztronómia térnyerése érdekében. Abban az esetben azonban, ha a megszólítandó közönség jobb szó híján a laikus társadalom, és nem egy protokollhoz és szigorú előírásokhoz ragaszkodó réteg, szintén a kulináris diplomácia valósul meg. A kulináris diplomáciát és a gasztrodiplomáciát dolgozatomban szinonim fogalmakként kezelem, véleményem szerint összeforrott fogalmak, ugyanis ezek síkján játszódik le az államok által meghatározott szabályok kialakítása; beavatkozásukkal akarva-akaratlanul egyfajta kötöttséget idéznek elő. Sam Chapple-Sokol határolta el művében a két meghatározást, a többi, gasztrodiplomáciát részletező szerző, mint például Vasant, egy fogalomként értelmezi. Véleményem szerint a fogalmi elhatárolás indokolatlan, hiszen a kulináris diplomácia és a gasztrodiplomácia céljai és eszközei megegyeznek.

Amikor az ételek elérnek a célközönséghez, például betérünk egy autentikus thai étterembe, az elénk tett tálakat nekünk nem az etikett szempontjából kell vizsgálnunk. Szabadon döntünk afelől, be kívánunk-e fogadni egy tál kultúrát, belekóstolunk-e egy nemzet büszkén hirdetett örökségébe. Egy ország konyhája olyan, mint annak nemzeti zászlója, vagy éppen himnusza.⁸³ Sőt, a nemzetközi közvélemény hamarabb társít egy ételt egy országhoz, mint egy nemzeti éneket.

Thaiföld gasztro-politikáját később többen követték. Dél-Korea is hasonló kampányba kezdett „*Korean Cuisine to the World*” néven. A program célul tűzte ki, hogy megnégyszerezze a Dél-koreai éttermek számát külföldön, ezáltal pedig a koreai ételek a világ konyháinak első öt helyezettje közé kerüljenek 2017-re.⁸⁴ Az ambíció és az erőfeszítések nagyra értékelendők, bár Dél-Korea (formális értelemben) sosem érte el célját, tekintve, hogy ilyen világranglista nem létezik. Mindennek ellenére azért azt láthatjuk, mennyire komolyan veszik feladatukat az államok, ha ételeikről van szó, főleg Ázsia területén. A dél-koreai gasztrodiplomácia az Egyesült Államokban olyan szinten jutott érvényre, hogy ott már *kimchi diplomacy*-ként tartják számon. Hasonlóan Taiwan gasztronómiai stratégiájához, amelyik *dim sum diplomacy* néven

⁸¹ <https://www.ronduprat.com/blog/life-of-a-culinary-ambassador>.

⁸² Chapple-Sokol, 172.

⁸³ Vasant, 5.

⁸⁴ <https://www.nytimes.com/2009/09/23/dining/23kore.html>.

híresült el az Egyesült Királyságban.⁸⁵ Kelet forradalmasította a gasztrodiplomáciát, mely sok másik országra is inspirációként hatott. A Föld másik felén ugyanis Peru szintén hasonló megmozdulást kezdeményezett „*Cocina Peruna Para el Mundo*”, azaz Perui Konyhát a Világnak cím alatt. Így tartja számon ma már az UNESCO szellemi örökségként a *ceviche*-t, egy hagyományos perui halételt, annak elő-, és elkészítését egyaránt.

A gasztrodiplomácia azonban nem csupán egyes országok külön tevékenységeit rejti magában. Az Amerikai Egyesült Államok még 2012-ben hozta létre a „*Diplomatic Culinary Partnership*” -et, annak érdekében, hogy emeljék a kulináris szerepvállalás jelentőségén az Egyesült Államok diplomáciai erőfeszítéseiben. A *Diplomatic Culinary Partnership* az ételeket, a vendéglátást, az étkezési élményt mint diplomáciai eszközt használja fel a külföldi méltóságokkal való kapcsolatfelvételre és a civil társadalommal fenntartott kapcsolatok megerősítésére egyaránt.⁸⁶ Az *American Culinary Corps* nyolcvan szakácsból és szakértőből áll, akik különböző állami eseményeken vesznek részt, legyen szó akár az USA területén belül vagy akár a tengeren túl, hogy előmozdítsák a kultúrák közötti információcserét. A program alapítója egyébként José Andrés séf, kulináris nagykövet.

Mint ahogyan a fenti példák szemléltetik, a gasztrodiplomácia jelentős erőforrássá nőtte ki magát, egyre több ország aktív külpolitikájának része. Még az amúgy visszafogott és tartózkodó nemzetközi magatartásáról és kapcsolattartásáról ismert Észak-Korea sem akart kimaradni a „gasztro-forradalomból”, létrehozta a Phenjan étteremláncot, amely 130 telephelyet tart számon világszerte (főleg az észak-koreai határ mentén Kínában, de a franchise megalakulása óta már nyomára bukkanhatunk akár Dubaiban is). Az étterem egy rövid ideig Amszterdamban is látogatható volt, de bizonyos nézeteltérések miatt végül kénytelen volt bezárni kapuit, így Európában nem élvezhettük az észak-koreai fővárosról elnevezett étterem szolgáltatásait.⁸⁷

6.4. Gasztro-nacionalizmus és gasztro-rasszizmus

Rejtheti-e egy tál pho leves vagy egy adag udon tészta a kulturális egyetértés magját? Félő, hogy a látókörünk szélesítése helyett a sztereotipizálás nyer teret, így társítjuk manapság Ázsiához a rizst vagy Latin-Amerikához a tacót. A stratégia kialakításának szempontjából tehát meglehetősen fontos, hogy a gasztrodiplomácia alkalmazásánál a kulturális tudás mélyítését

⁸⁵ <https://www.worldwidewords.org/turnsofphrase/tp-gas1.htm>.

⁸⁶ <https://www.state.gov/diplomatic-culinary-partnership/>.

⁸⁷ Az étteremről szóló cikk itt érhető el: <https://web.archive.org/web/20140905020215/http://nkleadershipwatch.wordpress.com/2014/01/21/dprk-restaurant-in-amsterdam-reopened-under-new-ownership/>.

célozzuk meg, ne csússzunk át az általánosításba. Sok esetben ennek határterületén mozogni nem könnyű.

A korábbi fejezetekben már szót ejtettem a globalizációról és annak bizonyos hatásairól. A folyamattal azonban egyfajta egyesítés, egységesítés is manifesztálódik, amely hátrányként jelentkezhet a kiemelkedő kultúrával rendelkező nemzetek szempontjából. A kultúrák egymásra gyakorolt befolyása a homogenizáció veszélyét rejti magában, ezzel homályosítva a határvonalakat. A jelenség nem csupán a kultúra kulináris vonásain figyelhető meg, a többi ágazatot is egyaránt érinti. Az ételek vonatkozásában felmerült a gasztro-nacionalizmus fogalma. A koncepcióban az élelmiszertermelés-, eloszlás és fogyasztás mint a nemzeti önazonosság jellemzője jelenik meg. Eszerint tehát mind az elkészítés, a termelés és az értékesítés is a nemzeti érzelmek befolyásával történik. A nézőpont szerint (amivel úgy vélem, sokan egyetérthetünk) az étel és az étkezési kultúra a kollektív identitás alapvető eleme, ezeket a fogalmakat kapcsolja össze a nacionalista projektek politikai dinamikájával.⁸⁸

A gyorséttermek virágzásával és a nagymértékű konzumerizmus elburjánzásával együtt felütötte a fejét a gasztro-rasszizmus is. Bármilyen békés módszer is az ételekkel való kapcsolatfelvétel, nem minden nagyvállalat tartja követendő példának a kultúra terjesztését – helyesebben fogalmazva, nem egészen azt az utat járja a gasztronómia területén, mint a kulturális örökségüket képviselő és hirdető államok. A gyorsétterem-láncok ma már szinte mindenütt megtalálhatók (semmi esetre sem találunk ilyeneket azonban a toszkán Lucca városában, a történelmi központban ugyanis 2009-ben megtiltották az ilyen és ehhez hasonló éttermek nyitását, de még a más kultúrát képviselő etnikai éttermek működtetése is tilos).⁸⁹ Egy szó, mint száz, a minimális kulturális kötődéssel rendelkező franchise cégek nem feltétlenül biztosítanak kedvező feltételeket a gasztrodiplomácia kibontakozásához. A gasztro-rasszizmusnak tehát ez az egyik aspektusa is lehet. A másik megközelítés, amit Lucca városával kapcsolatban is tapasztalhatunk, hogy egyes ételkultúrák nem hajlandóak a többivel keveredni, hiszen ez tényleg egyfajta egységesedéshez vezetne, amely félti, hogy saját értékeink jelentéktelenedéséhez vezetne. Érdekes, hogy az ilyen nézetek nem minden területen érvényesülnek, van ahol éppen a különböző kultúrák ételei szimbolizálják a szolidaritást és a rasszizmus elleni küzdelmet. Erre szolgál ékes példaként a *Vindaloo Against Violence* néven futó kampány, melyet egy ausztrál nő kezdeményezett. A program szorgalmazta, hogy az

⁸⁸ ANDERSON, Benedict: *Imagined Communities, Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Verso, London, 1983.

⁸⁹ Donadio, Rachel 2009. 03. 12., A Walled City in Tuscany Clings to Its Ancient Menu, New York Times, <https://www.nytimes.com/2009/03/13/world/europe/13lucca.html>.

ausztrálok minél többször étkezzenek indiai éttermekben. Ez egyfajta tüntetés volt a Melbourne és Sydney területén élő indiai származású egyénekkel szemben elkövetett rasszista támadások ellen.⁹⁰

Az ételek sokszor segítséget nyújtanak abban, hogy közelebbről nyerhessünk betekintést egy ország geopolitikai viszonyaiba, értékrendjébe, tájékozódhassunk a nemzetközi viszonyokról egy általunk könnyen elérhető formában. 2010-ben a Carneige Mellon University professzora, Jon Rubin és Dawn Weleski egy különleges gasztro-diplomáciai programba kezdtek. Take-out éttermet nyitottak, ahol kizárólag olyan nemzetek ételeit szolgálták fel, melyek az Egyesült Államokkal éppen akkor érdekellentétben álltak. A *Conflict Kitchen* névre hallgató kampány egy különleges, hathavonta változó atmoszférát teremt a betérőknek, akik ezáltal nem csak az ételkülönlegességeket próbálhatják ki, de egyúttal az adott régió USA-val való politikai viszonyaiba is betekintést nyerhetnek.⁹¹

6.5. Hogyan illeszthető a gasztrodiplomácia a diplomáciai funkciók közé?

Az étel szakrális jelentőségét egyébként számos kultúra megerősíti. Ahhoz, hogy más területek néhol összezavaró és saját mércénkkel mérve meghökkentő nézeteit megértsük, meg kell figyelniük, azok milyen értékrendet képviselnek a generációk óta hordozott örökségükön keresztül. A hellén kultúra jellegzetességeit mutatnám be azzal, hogy a görögök a kenyérnek milyen magasztos jelentést tulajdonítanak. Étkezések után lelkiismeretesen összegyűjtik a megmaradt morzsákat, így adva meg a szenteknek is járó legnagyobb tiszteletet. Amíg nem értjük meg az általuk vallott erényeket, nem találunk magyarázatot az emberek cselekedetei mögött rejlő motivációra sem. De hogyan is juthatna el hozzánk a világ másik feléről egy ilyen információ? A folyamat akarva-akaratlanul is magába foglal egyfajta diplomáciai tevékenységet, attól függetlenül, hogy azokat éppen egy diplomata, konzul vagy akár egy autentikus étterem hazaszerető szakácsa közli.

Összességében elmondhatjuk, hogy minden ország más-más nézőpontokból közelíti meg a gasztrodiplomácia fogalmát, eltérő módokon építik be azt külpolitikájukba. Az étkezés mint egy minden embert összekötő habitus, olyan diplomáciai eszközt jelent, amely rengeteg embert képes megszólítani. Maga az étel és az értékek, amelyeket reprezentál, egyaránt felhasználhatók ahhoz, hogy ötleteinket, ideáinkat egy közös egésként közvetítsük eltérő

⁹⁰ <https://india.embassy.gov.au/ndli/pa1710.html>.

⁹¹ <https://www.conflict-kitchen.org/about/>.

kultúrák felé. Ahogy azt a korábbi fejezetekben már szemléltettem, az 1961. évi bécsi egyezmény szerint a diplomácia funkciói a következők: más államokkal való hivatalos kapcsolatok fenntartása, a küldő állam és polgárai érdekképviselése és védelme, tájékozódás és információszerzés a fogadó állam viszonyairól (nemzetközi jog által megengedett módon és ilyen eszközök igénybevételével), tárgyalások lebonyolítása a fogadó állam kormányával, illetve ezekhez hozzátartozik a küldő államról való ismeretek terjesztése, a két állam közötti gazdasági, kulturális és tudományos kapcsolatok előmozdítása. Minden kétséget kizáróan a gasztrodiplomácia a kulturális ismeretterjesztést, valamint az ehhez fűződő kapcsolatok előmozdítását képes segíteni. A gasztrodiplomácia hatása vélhetőleg inkább gazdasági oldalon mutatkozik meg, úgy gondolom, a diplomáciai jogon belül is kiemelt szerepkört tudhat a magáénak. A korábban szemléltetettek alapján megfigyelhetjük, hogy a hagyományos diplomácia területén a gasztronómia leginkább protokolláris szinten képvisel jelentős értékeket, főként díszvacsorák, fogadások és egyéb kulináris rendezvények szintjén. A mai felfogásban értelmezett gasztrodiplomácia fogalmilag besorolható az 1961-es egyezményben szemléltetett diplomáciai funkciók és feladatok közé, akár a küldő országról való ismeretterjesztés címén. Elmondhatjuk, hogy az államok által gyakorolt gasztrodiplomácia túlmutat az állami felsővezetők, hivatalos diplomaták megszólításán, a társadalmat, a széles közvéleményt célozza. A diplomáciai jog síkján megvalósuló gasztronómiai programok pedig túlnyomóan a nemzetközi etikett keretein belül érvényesülnek.

Tara Sonenshine, az USA egykori közdiplomáciáért felelős miniszterhelyettese (ma a George Washington University professzora) szól arról, miként használható az étel mint egyfajta kapcsolódási forma. „Mindannyian szeretünk enni, és mindannyian szeretünk különleges ételeket enni. A diplomácia pedig arról szól, hogy közös nevezőre jussunk. Félretéve különbségeinket, találnunk kell egy közös kapcsolódási módot az együttes boldogulásunkhoz.”⁹²Az államok között kialakult kapcsolatokat a kulináris kezdeményezések tovább erősítik, egy kultúrák között átívelő kétoldalú, vagy akár multilaterális viszony létrejötté érdekében.

Az államok közötti együttműködés ékes példajaként szolgálhatnak a ma már rengeteg tanuló számára igénybevehető cserediák-programok is. A diákokat világszerte fogadják fejlett

⁹² Parham, D., 2013. The Kitchen as the New Venue of Foreign Policy, American University School of Public Affairs, Center for the Study of the Presidency and Congress, <https://www.american.edu/spa/gov/first-ladies/upload/kitchen-as-the-new-venue-of-foreign-policy.pdf> és SONENSHINE, Tara, ROCKOWER, Paul, CHAPPLE-SOKOL, Sam, WEAVER, Gary: *Is the Kitchen the New Venue of Foreign Policy? Ideas on Food as a Tool for Diplomacy, Building Peace and Cultural Awareness*, Stimson Center, 2016. <https://www.american.edu/spa/gov/first-ladies/upload/kitchen-as-the-new-venue-of-foreign-policy.pdf>.

és feltörekvő országok egyaránt, ezzel is kihasználva a diákmobilitásban rejlő gazdaságdiplomáciai eszközöket. Véleményem szerint hasonló értékeket képvisel a gasztrodiplomácia is, csak a cél eléréséhez felhasznált eszköz más. Tény, hogy a nemzetközi gasztronómiai törekvések az egyének szempontjából is megvalósíthatók, azonban egy államok által koordinált program véleményem szerint lényegesen nagyobb hatást érhet el a nemzetközi közönség vonatkozásában. Az előző fejezetekben is szót ejtettem arról, milyen stratégiákat alkalmaztak a különböző államok. Az országhatárokon túl nyitott éttermek üzemeltetésétől kezdve a kulináris nagykövetek kinevezéséig igen sokszínű kezdeményezésekkel találkozhatunk. Individuális szinten a gasztrodiplomácia főként az egyéni vállalkozóként nyitott éttermek fenntartásában, esetleg a kisebb körben történő kultúra továbbadásában (például családi körben, barátok között, honlapon, blogon megosztva) teljesedik ki. Ennek alapján külpolitikai szempontból is az a legkedvezőbb, ha az egyének megszólítása egyfajta állami beavatkozás segítségével történik, ezzel erősítve a kedvező kapcsolatok kialakítását. A folyamat lényege, hogy minél több ember véleményét befolyásolják pozitív irányba egy állam imázsát illetően. A gasztrodiplomácia hivatott igazolni, hogy az étel eszköze lehet a tartós kapcsolatok kialakításának. Ez a kulináris eszköz szép lassan teret nyer magának a nemzetek és népek összekapcsolása szempontjával, a finom ételek és a körük emelt rendezvények révén. Az étkezés diplomáciai célokra való felhasználása az egyik leghatékonyabb módja annak, hogy megismerjük más nemzetek kultúráját. A gasztrodiplomácia egy alternatív diplomáciai irányzatként azt szolgálja, hogy egy étkezés mellett gördülékenyebb legyen a kapcsolatteremtés.

Számos állam a diplomáciai kapcsolatok erősítése végett építette gyakorlatába a kulináris diplomáciát, de a folyamatnak hozadéka lehet a gazdaságpolitikai fejlődés is, emellett pedig a kulturális szakadékok is könnyebben áthidalhatóvá válhatnak. Az ételt nem csak régen alkalmazták a kapcsolatépítés eszközeként, hanem napjainkban is, és minden kétséget kizáróan a jövőben is módot jelent arra, hogy az emberiséget összekötő közös étkezések virágzó nemzetközi összefogásokat eredményezzenek. Úgy gondolom, az egyre globalizálódó gasztrodiplomácia az államok közötti kétoldalú kapcsolattartás ősi formáinak reformált változata, az étel mint diplomáciai, meggyőzési funkció újragondolása.

7. Gondolatkísérlet

Az eddig olvasottak alapján rájöhettünk, mennyire képlékeny is a gasztrodiplomácia fogalma és gyakorlatban való alkalmazása egyaránt. Dolgozatomban arra derítettem fényt, milyen mértékben segíti elő (vagy éppen a későbbiekben milyen mértékben fogja elősegíteni) a nemzetközi kapcsolatok kedvező alakulását egy olyan stratégia, ami a nemzetek kulináris örökségére támaszkodik; hogyan illeszthető a gasztrodiplomácia a nemzetközi jogba és milyen szabályozás lenne szükséges annak hatékonyabb működéséhez? Véleményem szerint a gasztrodiplomácia még kibontakozófélben van, ám olyan potenciális stratégiai módszert jelenthet a nemzetközi jog eszköztárában, amely a közeljövőben képes lehet pozitív irányba terelni az államok kapcsolatfelvételét és azok eredményes fenntartását. A továbbiakban mindenekelőtt meghatározok meggy munkadefiníciót a gasztrodiplomáciát illetően, és igyekszem egy, a gasztrodiplomácia adta külpolitikai lehetőségekről szóló rendszerezett elemzést készíteni, a témát több irányból körüljárni. Hipotézisemet igazolandó, elméleti síkon, gondolatkísérlet keretein belül közelítem meg a gasztrodiplomácia fogalmát és a benne rejlő lehetőségeket. Tanulmányomban arra térek ki, milyen nemzetközi jogi következményekkel járhat, ha diplomáciai nagykövetek illeszthetik stratégiai programjukba a gasztronómiát.

Mit is jelent a gasztrodiplomácia a gyakorlatban? Az előző fejezetekben már szót ejtettem a fogalmi tisztázatlanságokról. A dolgozat szempontjából célszerűnek gondolom körülhatárolni a gasztrodiplomácia pontos meghatározását. A gasztrodiplomácia (dolgozatomban a kulináris diplomáciával azonos definíció) a nyilvános diplomáciába tartozó kulturális diplomácia egyik alfaja, ami az ételek és az étkezés szerepét vizsgálja a nemzetközi kapcsolatokban. Egy olyan eszköz, melynek segítségével az államok javítani tudják nemzetközi megítélésüket. Alkalmazhatják az állami vezetőség tagjai, különböző nemzetközi szervezetek, de az egyének szintjén is megvalósulhat. Célközönségét tekintve a küldő államtól különböző más államok polgárait kívánja megszólítani. Felhasználási lehetőségeinek pedig csak a képzelet szab határt. A gasztrodiplomáciai erőfeszítések célja, hogy különböző programokon keresztül pozitív irányba tereljék az emberek egy adott államról, annak politikai törekvéseiről, képviselt értékeiről alkotott véleményét. Úgy gondolom, az állam diplomáciai képviseletének ez egy kiváló lehetőség arra, hogy nemzeti konyha tematikájára épülő, nyilvános rendezvényeket tartsanak, akár kulináris nagykövetek segítségével, akik bevezetik a laikusokat a hazai (küldő állam) autentikus konyha rejtelseibe, különlegességeibe.

Jelenleg nem létezik átfogó jogi szabályozás a nemzetközi jog területén. Jogi szabályozás híján a gasztrodiplomácia alkalmazása végtelenül szerteágazó. Úgy vélem,

napjainkban az államoknak nem is áll érdekükben, hogy kodifikált keretek közé szorítsák ezt a funkciót. A kulináris diplomácia egyfajta univerzális nyelvet képvisel, az „ételek és italok nyelvét”, ami rendkívül alkalmas a közösségteremtésre. Gondolatkísérletemben bemutatom, milyen lehetséges (akár a diplomáciai képviselet által is alkalmazható) módjai kínálkoznak a gasztrodiplo-mácia jövőbeni gyakorlásának.

Elsősorban az étkezési rendezvényekre helyeznék hangsúlyt. Mint ahogyan azt az 1961-es, diplomáciai kapcsolatok jogáról szóló bécsi egyezmény is deklarálja, a diplomaták a küldő államot képviselik a fogadó államban, továbbá előmozdítják a baráti kapcsolatokat a küldő és a fogadó állam között és fejlesztik a gazdasági, kulturális és tudományos kapcsolataikat. Véleményem szerint ez az a két diplomáciai feladatkör, amelyben a gasztrodiplo-máciát a diplomáciai képviselet érvényesíteni tudja – többek között akár gasztronómiai rendezvényeken keresztül. Ezek megvalósulhatnak mind a helyi polgárok, mind az ország vezetői irányában. Célközönségüket tekintve lehetnek akár hivatalos vacsorák és fogadások, kóstolók, esetleg főzőbemutatók. Mint ahogy említettem, ezek nem jogi szabályozás kérdései, viszont korlátozhatják protokolláris szabályok. A fogadások az etikett előírásait követik, hiszen a legmagasabb szintű diplomáciai kapcsolatépítésre szolgálnak. A különböző kóstolók már sokkal inkább a szélesebb nyilvánosság felé irányulnak, bemutatják az adott ország, régió specialitásait; akár még arra is lehetőséget biztosíthatnak, hogy a résztvevők elkészítsék az eléjük tárt ételleket. Mi lehet ezeknek a hozadéka? Elősegíthetik a kulturális turizmus fellendülését, vonzzák a turistákat az országba, ezzel is hozzájárva a gazdasági növekedéshez. Ennek keretein belül érdemes lehet a diplomáciai képviseletnek gasztronómiai túrákat és tanfolyamokat tartani, akár turisztikai társaságokkal karöltve.

További fontos, az egyezményben szereplő funkció a fogadó állam kormányával való tárgyalás. Ezen tárgyalások megkönnyítéséhez véleményem szerint a gasztronómiai protokolláris szabályok megfelelőek, ugyanakkor a gasztronómia tudatos alkalmazása több szempontból is hozzájárulhat a megbeszélések gördülékeny lefolytatásához. A díszvacsorákon és egyéb formális rendezvényeken túl segítheti a bizalomépítést az informális és közvetlenebb légkört teremtő közös étkezés. A helyi ételek megosztása gesztusértékű, az ételek megkóstolása pedig a fogadó ország és annak kultúrája felé mutatott tisztelet kifejezése. A gasztronómia segíthet oldani a feszültséget, elősegítheti a kompromisszumok megkötését. A finom ételek és italok fogyasztása serkenti a beszélgetést és a kreatív gondolkodást. A fogadó ország megismerése mellett a képviselet tagjai egyúttal bemutathatják saját kultúrájukat is, ezzel segítve a tárgyaló felek hazai identitását.

„A fehér asztalnál a legvéresebb száju szónokok is fölengednek, és szolid húrokat pengetnek az elkészedett forradalmárok.”⁹³ – írja Krúdy. A tárgyalásokon is hasonlóképp oldódik a feszültség egy közös étkezés alkalmával.

A diplomátáknak egyúttal lehetőségük van a gasztrodiplomácia köré épülő ún. nemzetközi *branding* programok kezdeményezésére is. A népszerűsítés legkézenfekvőbb útja véleményem szerint ebben az esetben a márkaépítésben rejlik. Ez a gasztrodiplomácia szempontjából abban teljesebb ki, hogy az ország arculatát annak nemzeti ételei és italai révén mutatják be, fejlesztik, kiemelve a nemzeti konyhában rejlő különlegességeket. A gasztrodiplomáciában alkalmazott márkaépítésnek is rengeteg módja lehet. A legcélszerűbbnek talán a jellegzetes ételek népszerűsítése mondható. A *brand* építését segíti továbbá, ha az állam olyan éttermeket és séfeket támogat, akik nemzetközi szinten működnek, külföldön népszerűsítik az ország konyháját. (A márkaépítésben egyébként Peru az élen jár, a *Marca Perú*⁹⁴ keretein belül a kormány egy nemzeti *branding* programot működtet, amelynek legfőbb célja a perui kultúra, ezek alapján pedig a hazai konyhájuk népszerűsítése nemzetközi szinten. A kezdeményezésnek köszönhetően Peru ország-imázsa jelentősen javult, hozzájárult a turizmus fellendüléséhez is. Ezt igazolandó, az ország 2019-ben elnyerte a *World Travel Awards* „A világ legjobb gasztronómiai desztinációja” címet, amit egyébként 2023-ban is ennek az államnak ítéltek meg.⁹⁵) Az élelmiszer-export sem egy elhanyagolható spektruma a márkaépítésnek, ugyanis ezzel az ország kulináris különlegességei a nemzetközi piacon is megjelenhetnek.

Az 1961-es egyezményben szereplő további funkció a küldő állam és polgárainak védelme a fogadó államban (a nemzetközi jog által megengedett keretek között). A gasztrodiplomácia szempontjából a védelem a nemzeti identitás és a kulturális örökségek megóvásában rejlik. Fontos az is, hogy a küldő állam gasztrodiplomáciai törekvései úgy valósuljanak meg, hogy azok nem sértik a fogadó állam értékeit.

A gasztrodiplomácia bemutatásakor a fenntarthatóságról sem szabad megfeledkeznünk. Jelenkorunk kihívásai, mint például a klímaváltozás, sürgetik a fenntarthatóság érvényesítését a diplomáciában is. Ennek érdekében a diplomáciai képviselő tagjai támogathatják a tudatosabb gasztronómiai gyakorlatokat és az élelmiszerbiztonságot, például egy fesztiválon. A rendezvények tükrözik a helyi sajátosságokat, bemutatják a helyi élelmiszerkultúrát és a

⁹³ Krúdy Gyula: A főispán ebédel.

⁹⁴ <https://peru.info/en-us/brand-peru/about>.

⁹⁵ <https://www.worldtravelawards.com/award-worlds-leading-culinary-destination-2023>.

fenntartható gasztronómia iránti elkötelezettséget. Ezek a fesztiválok kiváló lehetőséget biztosítanak a helyi termelők támogatására, a környezeti hatások minimalizálásával egyetemben. Mindezek mellett pedig a kulturális csereprogramokat is elősegíti, megismerhetjük általa a különböző kultúrák ételeit és gasztronómiai hagyományait. A környezetbarát rendezvényszervezés révén csökkentenék a hulladéktermelést és az energiafelhasználást, ennek érdekében újrahasznosítható anyagokat és energiatakarékos eszközöket használnának. A diplomataknak ilyen és ehhez hasonló rendezvények szervezésével hatékonyan építhetnek kapcsolatokat, diplomáciai együttműködéseiket tovább erősíthetik, illetve javíthatják a célország arculatát. A fenntartható gasztrodipломáciai megmozdulások világszerte rendkívül népszerűek. Európai szinten talán az egyik legnagyobb tudatos kulináris fesztivál az olasz *Terra Madre Salone del Gusto*.⁹⁶ Ez egyfajta gasztronómiai kiállításként funkcionál, a *Slow Food* nevű szervezet két évente rendezi Torinóban. Őrzi a világ nemzeteinek gasztronómiai örökségét. A kiállításon konferenciákat és fórumokat tartanak a fenntartható élelmiszerrendszerekről, olyan kóstolókat szerveznek, ahol a világ minden tájáról megcsodálhatjuk az ételkülönlegességeket és különböző kulturális programok keretében egyéb foglalkozásokat tartanak, mint például a zenés-táncos bemutatók. A napjainkban is nagy népszerűségnek örvendő gasztrodipломáciai rendezvények még nem tartoznak a nagykövetségek és konzulátusok hatáskörébe – azokat nem ők szervezik és bonyolítják le. Ennek ellenére megjelenhetnek a rendezvényeken akár résztvevőként, hogy bővítsék ismereteiket az adott kultúra konyhájával kapcsolatban, akár támogatóként (a testület tagjai támogathatják a rendezvényt anyagilag vagy a program népszerűsítésével), de előadóként is. Felszólalhatnak a fórumokon a gasztrodipломácia és a nemzetközi együttműködés témájában. Véleményem szerint nem érdemes a gasztronómia köré szerveződő ilyen nemzetközi cselekményeket teljes mértékben a nagykövetségek hatáskörébe vonni, a különböző vállalkozások, nonprofit szervezetek úgy gondolom, kiemelkedően lebonyolítják ezeket a rendezvényeket, mindenesetre nagyban emel egy rendezvény színvonalán, presztízsén, ha ott az államok diplomáciai vagy konzuli képviselői is jelen vannak.

A nemzetközi együttműködés céljából a nagykövetségek élhetnek a közös gasztronómiai projektek lehetőségével is. Összefoghatnak más országokkal a tudásmegosztás és a tapasztalatcsere érdekében. Újdonságnak tűnhet, azonban a gyakorlatban számos példával találkozhatunk, ami a nemzetközi kulináris együttműködés hatékonyságát hivatott igazolni. A mediterrán diétát az UNESCO 2013-ban vette fel a Szellemi Kulturális Örökség Reprezentatív

⁹⁶ <https://2024.terramadresalonedelgusto.com/en/>.

Listájára. Az étrendet Ciprus, Görögország, Olaszország, Marokkó és Horvátország együttesen népszerűsítik.

A fogadó országban működő képviseletek a helyi kutatókkal közösen vizsgálhatják országaik hagyományait, kulturális jelentőségét, kulináris történelmét. A fogadó és a küldő államban párhuzamosan rendezhetnek különböző gasztronómiai rendezvényeket, illetve szakmai csereprogramon keresztül a szakácsok, élelmiszer-előállítók, vendéglátók tanulhatnak egymástól, megoszthatják tapasztalataikat.

Bár kétségtelenül rengeteg pozitív hozadéka van a gasztrodiplomácia alkalmazásának, felmerülhetnek kételyek is a témával kapcsolatban. Kihívást jelenthet a kulturális érzékenység és a sokszínűség tiszteletben tartása. Egyes kultúrák népszerűsítésének lehet egyfajta invazív visszhangja, amit a túlzott reklámozás, éttermek telepítése okozhat. Igencsak érzékeny téma ez, hiszen a gasztronómia egy összetett kulturális jelenség, amely szorosan kapcsolódik az identitáshoz, a nemzeti hagyományokhoz és a történelemhez. Kiemelkedően fontos tehát, hogy a gasztrodiplomáciai tevékenységek kapcsán tiszteletben tartsuk a különböző kultúrák kulináris értékeit, elkerülve az adott kultúra hagyományainak a többi fölé helyezését, illetve a kulturális kisajátítást. Aggályokat vethet fel továbbá, hogy miként lehetne aktívan alkalmazni a fenntarthatóságot a gasztrodiplomáciában. A helyi élelmiszertermelők kiszorulhatnak a piacról a nagyipari termelőkkel, tömegeket vonzó étteremláncokkal szemben.

Ezek a felmerülő kihívások indokolhatják a nemzetközi szintű jogi szabályozást. A szellemi tulajdon jog szintjén kellene szabályozni a nemzetek gasztronómiáját? Bizonyos körülmények között védelmet nyújtana a kulturális kisajátítás ellen, segíthet megőrizni a hagyományos recepteket az utókor számára. Környezetvédelmi szempontból is igényt teremthet a szabályozásra a gasztrodiplomácia céljából exportált ételek eljuttatása egyik országból a másikba. Nemzetközi környezetvédelmi, akár élelmiszerbiztonsági szabályok biztosítanák az élelmiszerek minőségét, a környezetre gyakorolt káros hatások minimalizálását. A környezetvédelmi jogszabályok emellett segíthetnek megőrizni a biológiai sokféleséget, ami egyúttal a gasztronómiai sokféleséghez is elengedhetetlen.

A fent említettek alapján, bár a későbbiekben, a gasztrodiplomácia térnyerésével indokoltta válhat, jelenleg nincs különösebb szükség arra, hogy ezt az ágazatot átfogó jogi védelem alá helyezték az államok. Azonban, ha ez a kapcsolatépítési forma a nagykövetségek és konzulátusok kiemelt hatáskörévé válik, véleményem szerint fontossá válna a szabályok kodifikálása. Napjainkban a gasztrodiplomácia megjelenhet különböző szervezetek által lebonyolított kulturális programokként, de – amint azt láthattuk – nem ritka az sem, hogy az államok veszik kezükbe a gasztronómiai feladatok megvalósítását. Ha a gasztrodiplomácia

idővel a diplomáciai képviselők monopóliumává válna, többek között élelmiszerbiztonsági, etikai okokból is célszerű lenne egy, a nemzetközi jogra jellemző *soft law* keretbe foglalni az ágazathoz fűződő elveket, előírásokat. Egy ilyen egyezmény magába foglalhatná azokat az alapvető elvárásokat, amelyek mérsékelnék a gasztrodiplomácia helytelen alkalmazásával járó kulturális ellentéteket, illetve olyan szabályozásokat tartalmazna, amelyek nemzetközi jogi szinten felügyelnék a gasztrodiplomáciai célból exportált ételek minőségét, azok környezetre gyakorolt hatását. Az egyezmény mindemellett támogathatná a kistermelőket is, hiszen a gasztrodiplomáciának nem elsődleges feladata a profitszerzés.

A későbbi jogi szabályozás egyfajta nemzetközi jogbiztonságot teremtené, jogi keretek között pedig a különböző gasztrodiplomáciai programok hatékonyabban működhetnének. A jogi szabályozás hozzájárulna a gasztronómiai örökség megőrzéséhez, továbbá elősegítené a fenntartható gasztronómia és az élelmiszerbiztonság érvényesülését. Úgy vélem azonban, ennek előfeltétele, hogy a gasztrodiplomácia a képviselők sajátjaként jelenjen meg a nemzetközi politikában, továbbá, hogy az államok szükségesnek érezzék az átfogó szabályozás létrehozását. Jelenleg az államok nem igényelnek ilyen kodifikációt. Ezt indokolhatja, hogy a gasztrodiplomácia még a külpolitikának egy kialakulóban lévő válfaja, egyébként pedig az államok saját adottságaikhoz és kapacitásukhoz alakítják gasztrodiplomáciájukat. Ennek függvényében még egységes joggyakorlat sem alakult ki a kulináris diplomácia alkalmazását illetően, így jelenleg egy egységes szabályozás alaptalannak bizonyulna.

A vizsgálat függvényében arra a következtetésre jutottam, hogy jelenlegi állása szerint a gasztrodiplomáciát a szabályozás szintjén nem indokolt nemzetközi jogi keretek közé szorítani. Mindazonáltal az ágazat olyan lehetőségeket rejt magában, amiket a későbbiekben minden bizonnyal egyre több állam fog beépíteni külpolitikájába. Ez alapján azt gondolom, a kulináris diplomáciai programok szervezése a jövőben egyre inkább a képviselők feladata lesz, akik kooperatív módon együttműködhetnek egyéb nemzetközi szervezetekkel. Bár még nincs átfogó jogi szabályozás a gasztrodiplomáciát illetően, napjainkban is célszerű az államoknak bizonyos alapelvek mentén haladni. Ilyen lehet például a kultúrák tiszteletben tartása, vagy éppen a fenntarthatóság támogatása. A gasztrodiplomácia jelenleg is nagy sikereknek örvend, és sok ország aktívan alkalmazza, a közeljövőben várhatóan a nemzetközi jogban való felhasználása sokkal kiterjedtebb lesz, így hatása a kapcsolatépítésben és az országok gazdasági fejlődésében is markánsabban megjelenik majd.

8. Összegzés

A kultúra szerepének felértékelődése és ezzel együtt a gasztronómia nemzetközi térhódítása napjainkban már nem újdonság. A kulturális együttműködés tudatossá válása, az országgarculat építés ma már a legtöbb ország külpolitikáját meghatározza.

Gasztrodiplomáciának nevezzük a jelenséget, amikor a nyilvános diplomácia eszközeként egy ország konyháján, kulináris értékein keresztül próbáljuk megnyerni a közönséget.⁹⁷ A gasztronómia egy politikai pártokon átívelő eszköz, ami a diplomáciai kapcsolatok megerősítésére szolgálhat. A cél viszont minden esetben egy kultúrákat összekötő, ideális esetben hosszútávú együttműködés létrehozása. Hogy egy nemzeti konyha népszerűsítése miképp valósul meg, ezt teljes mértékben a gasztrodiplomáciai tevékenységet folytató maga határozhatja meg, nagy szerep jut a kísérletezésnek, hiszen egyelőre nincsenek szabályozások e téren, amely minden bizonnyal hasznos is az államok számára, hiszen ez a szabályozatlan területekre jellemző kreativitási lehetőségek széles tárházát rejti számukra.

Az ételek szerepe emberemlékezet óta meghatározó, és markánsan jelen van mindennapjainkban. Az idő folyamán jelentősége egyre inkább nőtt, hiszen nem csupán a túlélést, de a békés kapcsolatépítést is szolgálja. A gasztrodiplomácia lehetőséget teremthet a határon túli kapcsolatok fejlesztéséhez. A *soft power* sajátosságait magában hordozó ágazat a nemzeti konyhát használja eszközként a nemzetközi együttműködés elősegítésére. Véleményem szerint ez a kultúrákon és földrajzi határokon átívelő diplomáciai technika sok lehetőséget rejt magában, amivel az államok könnyűszerrel élhetnek/élhetnének.

A fent írtak alapján elmondhatjuk, hogy jelen korunk államai egyre inkább beépítik politikájukba a társadalmi diplomáciát, kihasználva annak potenciálját, fejlesztik kulturális, tudományos kapcsolataikat. Az étel pedig, ami minden embert összeköt, egyfajta kötelékként szolgálhat állam és állam, kultúra és kultúra között.

Összességében megállapítható, hogy a gasztrodiplomáciának nem szerepe, hogy kizárólag ennek révén kössenek az államok megállapodásokat, vagy hozzanak létre nemzetközi kapcsolatokat. A gasztrodiplomácia abban segít, hogy egy állam kultúráját minél többen megismerhessék, ezzel is egy pozitív összképet kialakítva. Célja a kapcsolatépítés elősegítése, mivel jelenlegi formájában nem hordoz magában olyan funkciókat, amik önmagukban alkalmasak lennének nemzetközi együttműködések kialakulásához. A stratégiák és

⁹⁷ Vasant, 3.

felhasználási módok így rendkívül sokszínűek, igazodnak fejlődő világunkhoz, azonban egy meghitt közös étkezés és a vele kialakuló emberi kapcsolatok értéke semmivel sem pótolható. Jean Anthelme Brillat-Savarin, (aki 1789 és 1791 között volt a francia nemzetgyűlés tagja) szavaival élve: „*Nemzetgazdasági szempontból tekintve az ingyencség az a kötelék, amely a napi fogyasztásra szánt élelmiszerek kölcsönös kicserélésével egymáshoz fűzi a népeket.*”⁹⁸

Összefoglalva, a gasztrodiplomácia egyre kiemelkedőbb szerepet játszik a nemzetközi kapcsolatok kialakításában. A gasztronómia eszközeinek tudatos alkalmazása a diplomáciai kapcsolatok elősegítéséhez, erősítéséhez és a gazdaság fejlesztéséhez is egyaránt hozzájárul. A nemzetközi jog biztosítja a színteret a gasztrodiplomácia felhasználásához, így az hatékony eszköznek minősül a nemzetközi jogi célok eléréséhez. A gasztrodiplomácia a nemzetközi jog ígéretes területe, a továbbiakban is elősegítheti a békés és gördülékeny konfliktuskezelést.

⁹⁸ PRAZNOVSZKY Mihály (szerk.): A gasztrodiplomácia füveskönyve. Lazi Könyviadó, Budapest, 2017.

Irodalomjegyzék

Bibliográfia

- ANDERSON, Benedict: *Imagined Communities, Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Verso, London, 1983.
- ANHOLT, Simon: *Competitive Identity: The New Brand Management for Nations, Cities, and Regions*. Palgrave MacMillan, New York, 2007.
- ARISZTOTELÉSZ: *Politika* (ford.: Szabó Miklós), Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1969.
- BLAHÓ András, PRANDLER Árpád: *Nemzetközi szervezetek és intézmények*, Akadémiai Kiadó Budapest, 2016.
- BLUTMAN László, ERDŐS André, FEJES Zsuzsanna, HÁRS András, JUHÁSZ Krisztina, KARSAI Krisztina, KERTÉSZNÉ VÁRADI Szilvia, MEZEI Péter, NAGY Csongor István, SZALAI Anikó, SZIEBIG Orsolya Johanna, VÍG Zoltán: *Államközi kapcsolatok*, Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2019.
- BORÓK György: *A diplomáciai kapcsolatok joga*. Nemzeti Közszerológati Egyetem, 2013. <http://hdl.handle.net/20.500.12944/100082>.
- BULL, Hedley: *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, Red Globe Press, London, 1977.
- CHAPPLE-SOKOL, Sam: *Culinary Diplomacy: Breaking Bread to Win Hearts and Minds. The Hague Journal of Diplomacy*, Vol. 8 (2013) 161-183. <http://culinarydiplomacy.com/wp-content/uploads/2013/09/breaking-bread-to-win-hearts-and-minds.pdf>.
- Diplomáciai Lexikon*. Éghajlat Könyvkiadó, Budapest, 2018.
- FORGÁCS Attila: *Az evés lélektana*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004.
- FRANK Tímea, SÜLYÖK Gábor: *A diplomáciai és a konzuli kapcsolatok joga*, Rejtjel Kiadó, Budapest, 2002.
- GOLDSTEIN, Darra: Russia, Carême, and the Culinary Arts. *The Slavonic and East European Studies*, Vol. 73 (1995) No. 4, 691-715.
- GÖMBÖS Csilla: Szemelvények az ókor diplomáciai kapcsolataiból. *Diskurzus*, Vol. 5 (2015) No. 1, 16-23.
- HARTMANN, Frederick H.: *Readings in International Relations*, McGraw-Hill Book Co., New York, 1952.
- ISHIGURO, Kazuo: *A dombok halvány képe*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2022.
- KENNAN, George F.: Diplomacy without Diplomats?, *Foreign Affairs*, Vol. 76. (1997) No. 5, 198-212.
- KLEINER, Juergen: *Diplomatic Preactice Between Tradition and Innovation*, Boston University, 2009.
- KRÚDY Gyula: Pókhálós palackok, 1924. Elérhető: Magyar Elektronikus Könyvtár, <https://mek.oszk.hu/05900/05958/05958.htm>.
- MORGENTHAU, Hans J.: Diplomacy. *The Yale Law Journal*, Vol. 55 (1946), 1067-1080.
- NYE, Joseph S. Jr.: Soft Power. *Foreign Policy*, 1990, No. 80, Twentieth Anniversary, 153-171.
- NYUSZTAY László: A Diplomácia Néhány Vonása az Új Világrendben. *EU Working Papers*, 2/2009 https://publikaciotar.uni-bge.hu/434/1/2009_2_01.pdf.
- POUILOT Vincent – CORNUT Jérémie: *Practice Theory and Study of Diplomacy: A Research Agenda*, Vol. 50 (2015) No. 3, 297-315.
- PRAZNOVSZKY Mihály (szerk.): *A gasztrodipomácia füveskönyve*. Lazi Könyviadó, Budapest, 2017.
- RATHBUN, Brian C.: *The Value and Values of Diplomacy*, Cornell University Press, 2014. 1-21.

ROCKOWER, Paul: *Projecting Taiwan: Taiwan's Public Diplomacy Outreach*, Issues and Studies, Vol. 47 (2011) No. 1, 107-152.

SCHIFFNER Imola: *Diplomáciai kapcsolatok*. In: JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*, jog.tk.mta.hu/ijoten/nemzetkozijog (2017).

SENDING, Ole Jacob – POULIOT, Vincent – NEUMANN, Iver: *The Future of Diplomacy*. *International Journal*, Vol. 6. (2011) Issue 3, 527-542.

SONENSHINE, Tara, ROCKOWER, Paul, CHAPPLE-SOKOL, Sam, WEAVER, Gary: *Is the Kitchen the New Venue of Foreign Policy? Ideas on Food as a Tool for Diplomacy, Building Peace and Cultural Awareness*, Stimson Center, 2016. <https://www.american.edu/spa/gov/first-ladies/upload/kitchen-as-the-new-venue-of-foreign-policy.pdf>.

SULYOK Gábor: Lagas és Umma területi vitája. *Jogtörténeti Szemle*, Vol. 15 (2013) No. 1, 17-27.

SZIEBIG Orsolya Johanna: Fogalomtár, Diplomáciai és Konzuli kapcsolatok joga <https://dtk.tankonyvtar.hu/bitstream/handle/123456789/13554/1431.pdf?sequence=2&isAllowed=y>.

TÁLAS Péter: A nemzetközi hatalmi viszonyok változása, geopolitikai következmények. In: FINSZTER Géza - SABJANICS István (szerk.): *Biztonsági kihívások a 21. században*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017.

VASANT, Khusita: *The Art of Currying Favor to Win Hearts*, Universität Wien, Vienna, 2015.

Jogszabály, egyéb dokumentumok jegyzéke

Münsteri békeszerződés (Instrumentum Pacis Monasteriensis) 1648. A vesztfáliai békék része. 1965. évi 22. törvényerejű rendelet a diplomáciai kapcsolatokról Bécsben, 1961. április 18-án aláírt nemzetközi szerződés kihirdetéséről (1961-es bécsi egyezmény).

1969. évi New York-i egyezmény a különleges missziókról (1969 Convention on Special Missions). Magyarország nem részes fél.

1987. évi 12. törvényerejű rendelet a szerződések jogáról szóló, Bécsben az 1969. évi május hó 23. napján kelt szerződés kihirdetéséről (1969-es bécsi egyezmény).

1987. évi 13. törvényerejű rendelet a konzuli kapcsolatokról Bécsben, 1963. április 24-én elfogadott egyezmény kihirdetéséről (1963-as bécsi egyezmény).

Az univerzális nemzetközi szervezetek mellett működő állami képviselletekről szóló 1975-ös egyezmény (1975 Vienna Convention on the Representation of States in their Relations with International Organizations of a Universal Character). Nem lépett hatályba.

2006. évi XXXVIII. törvény a szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló 2003-as egyezmény kihirdetéséről (2003 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage).

152/2014. (VI. 6.) Korm. rendelet a Kormány tagjainak feladat- és hatásköréről.

11/2022. (IX. 6.) KKM utasítás a Külgazdasági és Külügyminisztérium Szervezeti és Működési Szabályzatáról.

Internetes források

A gasztrodiplomácia fogalma: <https://www.worldwidewords.org/turnsofphrase/tp-gas1.htm>

A kulturális diplomácia oldala: <https://culture.hu/hu/budapest/kulfoldimagyarintezetek>

A kürtőskalács története: <https://kurtoskalacsinfo.hu/kurtoskalacs-tortenete/>

<https://www.agroinform.hu/gazdaelet/a-kurtoskalacs-regota-hungarikum-de-vajon-tenyleg-magyar-64161-001>)

A New York Times cikke a kimchiről: <https://www.nytimes.com/2009/09/23/dining/23kore.html>

A Szellemi Kulturális Örökség Reprezentatív Listája:
<https://ich.unesco.org/en/lists?text=food&multinational=3#tabs>

Amerikai Egyesült Államok Külügyminisztériuma, Diplomatic Culinary Partnership, U.S. Department of State: <https://www.state.gov/diplomatic-culinary-partnership/>

Australian High Commission, New Delhi, (2010. 02. 24.) Australian community gets behind 'Vindaloo Against Violence' campaign – Indian restaurants booked out, <https://india.embassy.gov.au/ndli/pa1710.html>

Donadio, Rachel 2009. 03. 12., A Walled City in Tuscany Clings to Its Ancient Menu, New York Times, <https://www.nytimes.com/2009/03/13/world/europe/13lucca.html>

Gastrodiplomagy in International Relations, Chapter II.: <http://repository.umy.ac.id/bitstream/handle/123456789/21510/6.%20chapter%20ii.pdf?sequence=6>

Gasztrodiplomácia – Németh Zsolt a konyhaművészet és borászat fontosságáról: <https://2010-2014.kormany.hu/hu/kulugyminiszterium/parlamenti-allamtitkarsag/hirek/gasztrodiplomacia-nemeth-zsolt-a-konyhamuveszet-es-boraszat-fontossagarol>

Mit jelent kulináris nagykövetnek lenni?: <https://www.ronduprat.com/blog/life-of-a-culinary-ambassador>

North Korea Leadership Watch (2014, január 21.): <https://web.archive.org/web/20140905020215/http://nkleadershipwatch.wordpress.com/2014/01/21/dprk-restaurant-in-amsterdam-reopened-under-new-ownership/>

Parham, D., 2013. The Kitchen as the New Venue of Foreign Policy, American University School of Public Affairs, Center for the Study of the Presidency and Congress, <https://www.american.edu/spa/gov/first-ladies/upload/kitchen-as-the-new-venue-of-foreign-policy.pdf>

Terra Madre Salone de Gusto: <https://2024.terramadresalonedelgusto.com/en/>